

สำนักงานการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศไทย

หนังสือการปกครองของประเทศสยามโบราณอายุสี่ทศวรรษ

(พ.ศ. 1826 - 2474)

สำนักงานพิมพ์บริการ
กรมการพิมพ์กองทัพอากาศ

371.2009

ก 3711 14

พัฒนาการของการบริหารการศึกษาไทย
สมัยการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
(พ.ศ. 1826 - 2474)

71.2009
V3711W

จิระพันธ์ ทูลพัฒน์ Ph.D.

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา

คณะกรรมการฯ จฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒๔๕๑๑ พัฒนาการของการบริหารการศึกษาไทย

สมัยการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

(พ.ศ. 1826 - 2474)

๑๐๐^๑๑ จีระพันธุ์ พูลพัฒน์

ค.บ. (เกียรตินิยม)

ค.ม. (บริหารการศึกษา)

Ph. D.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒๕๐๑๖ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2524

๒๕๐๑๑๐ พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2532

ห้องสมุดคณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

371.2009
เลขที่..... ๖371๗
เลขทะเบียน..... 63735
วันเดือนปี..... ๑๙๖๖

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ ได้ประมวลเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความเป็นมาของการจัดการศึกษา และพัฒนาการของการบริหารการศึกษาของประเทศไทย ในระยะแรกที่มีการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ ระหว่าง พ.ศ. 1826 ถึง พ.ศ. 2474 เอาไว้อย่างครบถ้วน นับว่าเหมาะอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารการศึกษา นักการศึกษา นิสิต และนักศึกษา ที่ศึกษาทางด้านการศึกษา จะใช้หนังสือเล่มนี้ เป็นคู่มือในการศึกษา และค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นมาของการจัดการศึกษา และพัฒนาการของการบริหารการศึกษาของไทย

จระพันธ์ พูลพัฒน์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	การศึกษาอันมีการจัดระบบการบริหารการศึกษาไทย (พ.ศ. 1826 ถึง พ.ศ. 2429).....	1
	การศึกษาในสมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1826 - 1921).....	1
	การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310).....	1
	การศึกษาในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310 - 2430).....	2
	นโยบายในการจัดการศึกษา.....	4
	การจัดองค์กรการบริหารการศึกษา.....	7
	การบริหารงานบุคคล.....	9
	การจัดระบบการเงินเพื่อการศึกษา.....	11
	สรุป.....	13
2	การจัดระบบการบริหารการศึกษาไทยในระบอบสมบูรณาญา สิทธิราชย์ (พ.ศ. 2430 ถึง พ.ศ. 2453).....	14
	นโยบายในการจัดการศึกษา.....	16
	การจัดองค์กรการบริหารการศึกษา.....	19
	การบริหารงานบุคคล.....	24
	การจัดระบบการเงินเพื่อการศึกษา.....	28
	สรุป.....	30

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

3	การจัดระบบการบริหารการศึกษาไทยในระบบสมบูรณาญา สิทธิราชย์ (พ.ศ. 2454 ถึง พ.ศ. 2474).....	33
	นโยบายในการจัดการศึกษา.....	34
	การจัดองค์การบริหารการศึกษา.....	39
	การบริหารงานบุคคล.....	53
	การจัดระบบการเงินเพื่อการศึกษา.....	63
	สรุป.....	68
504.1ด	บรรณานุกรม.....	70

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการแผนผังประกอบ

แผนผังที่

หน้า

1	1. วิวัฒนาการขององค์กรจัดการศึกษาฝ่ายราชอาณาจักร ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ถึง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1826 - 2430).....	8
2	2. ระบบการบริหารการศึกษาไทย พ.ศ. 2430 - 2453.....	32
3	3. ระบบการบริหารการศึกษาไทย พ.ศ. 2452 - 2454.....	41
4	4. การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2455.....	43
5	5. การแบ่งเขตการตรวจการศึกษา พ.ศ. 2458.....	45
6	6. การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2459.....	46
7	7. การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2460.....	48
8	8. การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2462 - 2465.....	50
9	9. การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2466 - 2472.....	52
10	10. การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2473 - 2474.....	54
11	11. ตำแหน่งราชการในมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2461.....	59
12	12. ตำแหน่งหน้าที่ของกรมศึกษาธิการ พ.ศ. 2473 - 2474.....	61

การศึกษาอันมีการจัดระบบการบริหารการศึกษาไทย

(พ.ศ. 1826 ถึง พ.ศ. 2429)

การศึกษาของไทยก่อนปี พ.ศ. 2414 นับได้ว่าเป็นการศึกษาแบบโบราณ และได้เริ่มมีอักษรไทยใช้ในการศึกษา เมื่อปี พ.ศ. 1826 ซึ่งเป็นปีที่พ่อขุนรามคำแหง กษัตริย์องค์ที่ 3 แห่งราชวงศ์พระร่วง ได้ทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นมา แบบอักษรไทยที่ประดิษฐ์ขึ้นนี้ การเขียนสะดวก ง่าย และเร็วกว่าภาษาเดิมที่ใช้อยู่ก่อนหน้านั้น

การศึกษาในสมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1826 - 1921)

พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) เมื่อครั้งเป็นหลวงประเสริฐอักษรนิติ ได้แยกไว้เป็น 2 ประเภท คือ ฝ่ายราชอาณาจักรกับฝ่ายพุทธจักร การศึกษาฝ่ายราชอาณาจักรนั้น คือ การเรียนที่วัด สำหรับราษฎรทั่วไป สำหรับลูกหลานข้าราชการ และเจ้านายเรียนที่สำนักราชบัณฑิต ส่วนการศึกษาฝ่ายพุทธจักร เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพระศาสนาโดยตรง ในสมัยนี้รัฐและวัดรวมกันเป็นศูนย์กลางแห่งประชาคม มีวิชาที่เรียน คือ ภาษาบาลี ภาษาไทย และวิชาสามัญขั้นต้น มีพระที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นครูผู้สอน เพราะสมัยนี้เรียนภาษาบาลีกันเป็นพื้น

การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)

การศึกษาส่วนใหญ่เป็นไปในทางติดต่อกับประชาคมเท่านั้น วัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษา พระเป็นผู้ให้การศึกษา อบรมสั่งสอนพลเมืองให้อ่านเขียน เรียนเลข และทางศาสนา ในสมัยนี้ยังคงใช้ภาษาบาลีเป็นพื้น

การศึกษาเจริญรุ่งเรืองมาก ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แต่เจริญเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับอักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และการศาสนาเท่านั้น ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ไทยเริ่มมีการติดต่อกับชาวต่างประเทศทางตะวันตก ซึ่งชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกัน ได้นำเอาศาสนา และศิลปศาสตร์ของชาวตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ด้วย มีชนนารีที่เข้ามาในสมัยนี้ ได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้น เรียกว่า โรงเรียนสามเณร เพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนา แต่ได้มีกิจการจัดการสอนวิชาหนังสือและอื่น ๆ ด้วย นับเป็นสำนักเรียนวิชาสามัญ อีกแห่งหนึ่งในสมัยนี้ ได้มีหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรก ซึ่งแต่งโดย พระโหราธิบดี คือ หนังสือจินตมานฉนิ และคงใช้เป็นแบบเรียนมาจนถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หนังสือเล่มนี้นับได้ว่าเป็นหนังสือเล่มแรกที่เป็นรากฐานของการศึกษา ทำให้การศึกษามีระเบียบแบบแผนขึ้นกว่าเดิม โดยมีหนังสือเล่มนี้เป็นแนวทางในการให้ความรู้

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2310 ไทยเสียกรุงแก่พม่า พม่าเผาเมือง ทำให้ตำราต่าง ๆ ตลอดจนนักปราชญ์ราชบัณฑิต พระราชาคณะผู้ใหญ่ ตลอดจนช่างต่าง ๆ สิ้นสูญ สำนักเล่าเรียนต่าง ๆ หดหายไป

การศึกษาในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310 - 2430)

ในสมัยกรุงธนบุรี เจ้าตากกษัตริย์ของไทย ต่อมาได้สถาปนา วัดวาอารามเป็นสถานศึกษา และหาพระที่มีคุณธรรม ความรู้ มาตั้งเป็นราชาคณะใหญ่ น้อยปกครองพระสงฆ์ และสั่งสอนพระปริยัติธรรม และภาษาไทยต่อไป

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อนปี พ.ศ. 2414 การศึกษายังคงเป็นแบบโบราณศึกษา วิธีการจัดการศึกษาไม่แตกต่างไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่างกันที่การศึกษาได้เริ่มเจริญขึ้นเป็นลำดับ การสอนวิชาสามัญยังคงเป็นหน้าที่ของพระและราชบัณฑิต การสอนเป็นภาระของวัดและบ้านเป็นส่วนใหญ่ ทางราชสำนัก เป็นสถานศึกษาของลูกหลานข้าราชการและเจ้านายอย่างเคย ส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุม ตลอดจนให้ความอุปถัมภ์แก่การจัดการศึกษา

รัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดให้สร้างโรงงาน เป็นที่สำหรับเจ้าพนักงานจัดอาหารเลี้ยงพระสงฆ์สามเณร เป็นที่บริจาคพระราชทรัพย์แจกคนชรา พิกัด และให้เป็นที่แสดงพระธรรมเทศนา และสอนหนังสือวิชาการต่าง ๆ

รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พยายามเผยแพร่การศึกษาให้แก่ประชาชน และทรงเอาพระทัยใส่ในการศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางโลกและทางธรรม มีการซ่อมแซมวัดที่เป็นสถานศึกษาเล่าเรียน ในรัชกาลนี้ ชาวตะวันตกได้เข้ามาในประเทศมากขึ้น จึงได้เริ่มมีการเรียนภาษาอังกฤษ และวิชาการต่าง ๆ จากหมอสอนศาสนา

รัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มมีการตื่นตัวเกี่ยวกับการศึกษาแบบยุโรป เพราะอารยธรรมทางตะวันตกได้เข้าสู่ประเทศมากขึ้น แต่การศึกษาในสมัยนี้ ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะที่ สำหรับการสอนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาต่างประเทศอื่น ๆ นั้นคงสอนกันอยู่ในสกุล จ้างครูพิเศษสอนการศึกษาภาษาไทยนั้น พวกเจ้านายก็เรียนกับเจ้านายข้างในที่เป็นผู้ใหญ่ ราษฎรชั้นสามัญก็เรียนอยู่ตามวัด สำหรับแบบเรียนที่ศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งมีการศึกษาแบบโบราณศึกษา มีอยู่ 5 เล่ม คือ ประถม ก. กา สุบินทกุมาร ประถมมาลา ประถมจินตคามณี เล่ม 1 ประถมจินตคามณี เล่ม 2

การศึกษาแผนปัจจุบัน เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2414 ในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง โรงเรียนนี้ต่างกับโรงเรียนแบบโบราณตรงที่มีฆราวาสเป็นครู การสอนมีทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แบบเรียนที่ใช้ในระยะนี้ ให้ใช้หนังสือแบบเรียนหลวง ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการ์ณฑ์ ซึ่งใช้ใช้ตั้งแต่เริ่มหัดอ่าน จนถึงหัดเรียนรู้อักษรและอักษรศาสตร์ไทยชั้นสูง

ต่อมาปี พ.ศ. 2425 มีโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีก ปีนี้มีโรงเรียนอยู่ 5
โรงเรียน คือ โรงเรียนหลวง ของพระยาศรีสุนทรโวหาร โรงเรียนนายทหาร
มหาดเล็ก ที่พระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนท่าแผนที่ โรงเรียนของพระเจ้า
ลูกยาเธอ โรงเรียนพระปริยัติธรรม ต่อมาโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ
เปลี่ยนเป็นโรงเรียนพลเรือน วางแบบฝึกสอนสำหรับการรับราชการพลเรือนเป็น
สำคัญ สอนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2427 เริ่มมีการสอบไล
หนังสือ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้น
ที่วัดมหรณพาราม สำหรับการศึกษาในหัวเมือง ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียน
ขึ้นตามวัด ในมณฑลต่าง ๆ เมื่อมีโรงเรียนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นในปี พ.ศ. 2430

ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ปี พ.ศ. 1826 จนถึงตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์
ก่อนปี พ.ศ. 2430 มีการบริหารการศึกษาในค่านต่าง ๆ ดังนี้

นโยบายในการจัดการศึกษา

ในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ตอนต้น ก่อนปี พ.ศ. 2414 นโยบายในการจัดการศึกษายังไม่มีการกำหนด
แน่นอนลงไป การเล่าเรียนและสถานที่เรียนเป็นเรื่องส่วนตัว ดังนั้น นโยบาย
ในการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับสถานที่ที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษานั้น ที่จะดำเนินการ
ให้การศึกษา และจัดระบบการดำเนินงานในสถานศึกษา แต่นโยบายโดย
ส่วนรวม มุ่งพุทธศึกษาและจริยศึกษา คือ ให้พลเมืองอ่าน เขียน เรียนเลข และ
ศีลธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา และในแต่ละสมัยนั้น ก็ได้มีการเน้นแตกต่างกันไป

สมัยกรุงสุโขทัย

นโยบายเน้นการศึกษาทางค่านศาสนามากที่สุด ซึ่งจะเห็นได้จากการ
ที่พ่อขุนรามคำแหง ทรงอาราธนาพระสงฆ์คณะลังกามาสั่งสอน และบวชแปลงพระ
ไทยให้เป็นแบบลังกาวงศ์ ตั้งคณะมหานิกายขึ้นมา และพระองค์ได้จัดสร้างพระ
ที่นั่งหินขึ้นใหม่ในที่กลางแจ้งแห่งหนึ่ง เรียก พระที่นั่งมิ่งมงคลีลา ถึงวันพระ
ได้ทรงนิมนต์พระมาแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนราษฎรที่พระแท่นนี้เสมอ เป็นการ
อบรมในส่วนจรรยา และความประพฤติกของพลเมืองทั่วไป

นโยบายรองลงมาในสมัยกรุงสุโขทัย คือ ทางด้านศิลปศาสตร์ ในสมัยนี้มีพระพุทธรูป และวัดที่งดงามมากมาย นอกจากนี้ที่แสดงให้เห็นว่า นโยบายการศึกษาในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น เน้นทางด้านศิลปศาสตร์ด้วย คือ การที่พ่อขุนรามคำแหงได้เสด็จไปประเทศจีน และได้นำช่างจีนมาอบรมสั่งสอนชาวพื้นเมือง เช่น การทำขามสังคโลก ซึ่งมีชื่อเสียงมากในสมัยกรุงสุโขทัย ในด้านอักษรศาสตร์ มีอักษรไทยใช้ ส่วนวรรณคดีมีหนังสือสำคัญสมัยกรุงสุโขทัยตกทอดมาจนถึงปัจจุบันก็คือ เถกมัทรีและไตรภูมิพระร่วง

สมัยกรุงศรีอยุธยา

นโยบายในการจัดการศึกษา เน้นทางด้านวิชาสามัญในการอ่านเขียน เรียนเลข ทางด้านอักษรศาสตร์ และทางด้านพระพุทธศาสนา และทางด้านวิชาสามัญ นอกจากจะมีสอนในสถานศึกษาต่าง ๆ ของไทยแล้ว ยังมีในสถานศึกษาของชาวต่างประเทศ คือ โรงเรียนสามเณร ของมิชชันนารี ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199 - 2231) และในรัชกาลนี้ ทางด้านวรรณคดีเจริญรุ่งเรือง จะเห็นได้ว่ามีกวีเอกหลายท่านด้วยกัน เช่น พระมหाराชากรุ พระโหราธิบดี พระศรีมโหสถ ศรีปราชญ์ เป็นต้น และมีวรรณคดีที่สำคัญ ๆ เกิดขึ้น จนได้ชื่อว่ายุคทองของวรรณคดี ซึ่งคนที่จะมีความสามารถทางวรรณคดีได้นั้น ก็ต้องมีความรู้ในวิชาสามัญด้วย วรรณคดีที่สำคัญ เช่น เสือโคคำฉันท์ สมุทรโฆษคำฉันท์ จินคามาณี อนิรุทธคำฉันท์ เป็นต้น

ต่อจากสมัยสมเด็จพระนารายณ์ การศึกษาได้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้งในสมัยรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275 - 2301) ในรัชกาลนี้ เน้นทางด้านพระพุทธศาสนามากที่สุด โดยจะเห็นได้จากการที่พระองค์ไม่ทรงแต่งตั้งบุคคลใดให้เป็นข้าราชการ ถ้ายังไม่ได้อุปสมบท นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเน้นทางด้านวรรณคดี โดยมีกวีมีชื่อเสียง เช่น เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ หลวงศรีปริษา (เซ่ง) และมีวรรณคดีที่สำคัญ ๆ เช่น นันทโศภนันทสูตร คำหลวง พระมาลัยคำหลวง วรรณคดีในสมัยนี้นั้น ส่วนมากเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับศาสนา และศีลธรรมเป็นส่วนใหญ่

ทางด้านภาษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการเรียนภาษา ทั้งภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่า มอญ และจีน สำหรับภาษาไทยนั้น การเรียนเริ่มมีระเบียบแบบแผน และมีหนังสือจินตมณีเป็นหลักในการสอนภาษาไทย แต่ระยะนี้การศึกษานั้น ภาษาที่เป็นหลักในการเรียนการสอน คือ ภาษาไทยและภาษาบาลี สำหรับโรงเรียนมิชชันนารีนั้น มีนโยบายในการจัดการศึกษา คือ เผยแพร่คริสต์ศาสนา และในเวลาเดียวกันให้ความรู้ โดยสอนหนังสือพวกวิชาสามัญ สมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ก่อนปี พ.ศ. 2414 การศึกษายังคงเป็นแบบโบราณศึกษา สมัยกรุงธนบุรีนั้น บ้านเมืองอยู่ในภาวะสงคราม ดังนั้นการศึกษายังไม่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา เริ่มมีเวลาที่จะส่งเสริมทางการศึกษา แต่การศึกษาช่วงเวลานี้ นโยบายการศึกษา ยังคงเน้นทางด้านศาสนา อักษรศาสตร์ และศิลปศาสตร์ การศึกษาวิชาสามัญ ก็คงเป็นการอ่าน เขียน เรียนเลข มีการเรียนความรู้ตามแบบฝรั่ง ในปี พ.ศ. 2405 เนื่องจากไทยเราเริ่มมีการติดต่อกับประเทศตะวันตก

ในปี พ.ศ. 2414 เริ่มมีการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาที่แน่นอน และเริ่มมีการควบคุมการจัดการศึกษาบ้าง นโยบายการศึกษาในระยะนี้ เน้นการให้รู้หนังสือ ขนบธรรมเนียมราชการและวิชาเลข เพื่อให้กุลบุตรมีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้ โดยได้จัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นมาในพระบรมมหาราชวัง แต่การศึกษาก็จำกัดอยู่เฉพาะลูกขุนนางเท่านั้น ปี พ.ศ. 2425 มีโรงเรียนเพิ่มขึ้น 5 โรงเรียน สำหรับโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบนั้น เปิดทำการสอนชั้นประถมเป็นวิชาสามัญ เรียกว่า "ประโยค 1" และชั้นมัธยม เรียกว่า "ประโยค 2" โดยมีนโยบายในการจัดการศึกษาเพื่อจะให้ผู้จบแล้วไปรับราชการได้ และโรงเรียนนี้นับได้ว่าเป็นสถานศึกษาที่มีส่วนในการผลิตนักปกครองสำหรับในสมัยนี้ ในปี พ.ศ. 2427 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับทวยราษฎร์ทั่วไปขึ้น ที่วัดมรรคพารามเป็นแห่งแรก และสำหรับการศึกษาในหัวเมือง ก็ให้ตั้งโรงเรียนขึ้นตามวัดในมณฑลต่าง ๆ โดยมีนโยบายในการจัดการศึกษานั้น เพื่อให้เด็กโดยทั่วไปมีความรู้อ่านออกเขียนได้ และมีความประพฤติดีเป็นส่วนใหญ เป็นการให้ความรู้ทั่วไปแก่ปวงชน

การจัดองค์การบริหารการศึกษา

การจัดการศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. 1826 ถึงก่อนปี พ.ศ. 2414 นั้น ไม่ปรากฏว่ารัฐจัดระเบียบ หรือควบคุมการสั่งสอนอย่างหนึ่งอย่างใด หลังปี พ.ศ. 2414 เริ่มมีการควบคุมในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาตามพระบรมราชโองการ แต่ยังไม่เห็นหน่วยงานใดที่รับผิดชอบในการควบคุมการจัดการศึกษาโดยตรง นับได้ว่าก่อนปี พ.ศ. 2430 นั้น เรายังไม่มีหน่วยงานที่มีหน้าที่บริหารงานเกี่ยวกับการศึกษาของประเทศโดยตรงเลย ดังนั้นองค์การบริหารการศึกษาที่พอจะเป็นต้นเค้า ทำให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริหารการศึกษาขึ้นมา นั้น ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีดังแผนผังที่ 1

การให้การศึกษาของแต่ละสถานที่แตกต่างกันไป ดังนี้

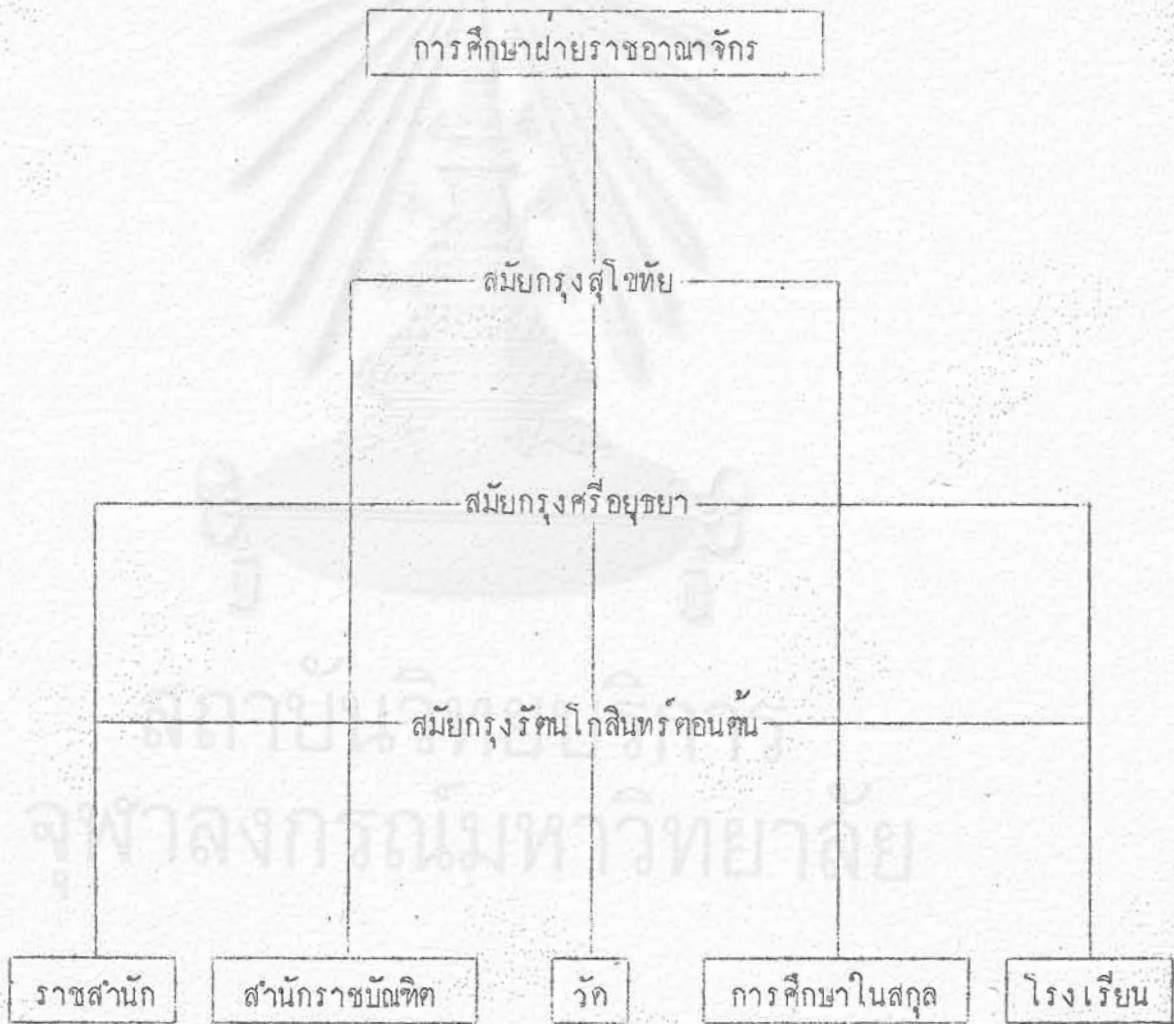
1. ราชสำนัก เป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่พระราชโอรส พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนลูกหลานเจ้านาย โดยมีพระราชครูเป็นผู้ควบคุมในการจัดการศึกษา
2. สำนักราชบัณฑิต เป็นสถานที่ให้การศึกษาสำหรับลูกหลานข้าราชการ และเจ้านาย โดยราชบัณฑิตเป็นผู้ให้การศึกษา
3. วัด เป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่พวกบุตรหลานขุนนาง และราษฎรทั่วไป และนับเป็นศูนย์กลางการศึกษาของพลเมือง พระสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษาและอบรมสั่งสอน
4. สำนักของเจ้านาย หรือการศึกษาในสกุล เป็นสถานศึกษาที่ให้การศึกษาแก่ลูกเจ้านาย และลูกหลานของพ่อแม่ที่ส่งมาฝากเรียน เป็นการศึกษาในค่านวิชาสามัญ หรือวิชาชีพเฉพาะ ตามความเชี่ยวชาญของแต่ละสกุล เป็นการถ่ายทอดวิชาความรู้ โดยพ่อแม่พาไปฝึกงานอยู่ในครอบครัวของผู้เชี่ยวชาญในอาชีพนั้น ๆ

แผนผังที่ 1

วิวัฒนาการขององค์กรจัดการศึกษาฝ่ายราชอาณาจักรตั้งแต่

สมัยกรุงสุโขทัย ถึง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

(พ.ศ. 1826 - 2430)

5. โรงเรียน เป็นสถานที่ให้การศึกษาวิชาสามัญ เริ่มมีโรงเรียนแรกของมิชชันนารีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งการจัดการศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของมิชชันนารี ต่อมาเมื่อมีโรงงาน ในสมัยรัชกาลที่ 2 ที่พอจะนับได้ว่าเป็นสถานที่ให้การศึกษาได้ แต่ทั้งนี้ยังไม่เข้าอยู่ในรูปของโรงเรียนตามความหมายในปัจจุบัน ในรัชกาลที่ 5 มีโรงเรียนหลวงแห่งแรก ในปี พ.ศ. 2414 และมีโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีก 5 โรงเรียน ในปี พ.ศ. 2425 ซึ่งโรงเรียนเหล่านี้เป็นโรงเรียนที่อยู่ในความควบคุมของราชสำนัก ในการที่จะจัดการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายที่ตั้งไว้ ในปี พ.ศ. 2427 มีโรงเรียนสำหรับราษฎรทั่วไปขึ้น ก็ได้มีผู้ที่รับผิดชอบในการควบคุมดูแลการจัดการศึกษา ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งให้มีหน้าที่ดูแลการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามพระบรมราชโองการ

หน่วยงานการศึกษาดังกล่าวนี้ แต่ละแห่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายที่แต่ละหน่วยงานได้ตั้งเอาไว้ โดยยังไม่มีหน่วยงานรวมที่รับผิดชอบในการบริหารการศึกษาที่แท้จริง เพียงแต่ในช่วงรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 นั้น รัฐ หรือราชสำนักควบคุม ตลอดจนให้ความอุปถัมภ์ในการจัดการศึกษาตามสมควร

การบริหารงานบุคคล

สำหรับการศึกษาก่อนปี พ.ศ. 2430 นี้ ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับในการจัดการศึกษามากที่สุด คือ พระ การจัดการศึกษานั้น เป็นการจักกันเอง โดยอาศัยพระและประชาชนรวมมือกัน สำหรับการจัดการศึกษาสำหรับราษฎรทั่วไป และก่อนปี พ.ศ. 2414 ยังไม่ปรากฏว่ามีตำแหน่งผู้บริหารการศึกษา หรือตำแหน่งทางการศึกษาขึ้นมาอย่างเด่นชัด ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นนี้ การปกครองจัดเป็นแบบจตุสดมภ์ มีกรมเมือง กรมวัง กรมท่า กรมนา มีตำแหน่งสมุหนายกกับสมุหกลาโหม กรมเมือง คือ กระทรวงมหาดไทย กรมวัง คือ กระทรวงวัง กรมท่า คือ กระทรวงการคลังกับกระทรวงการต่างประเทศ กรมนา คือ กระทรวงเกษตรา ในยุคนี้จะไม่เห็นได้ว่าไม่มีตำแหน่งทางการศึกษาเลย

พระ ซึ่งเป็นผู้ให้การศึกษาในระหว่างช่วงเวลาของยุคนี้ นับได้เท่ากับครู พระให้การสอนแก่เด็กในวัด ซึ่งการดำเนินการให้การศึกษาของวัดทั้งหมด อยู่ภายใต้การควบคุมของสมภารเจ้าวัด หรือเจ้าอาวาส ดังปรากฏในรายงานโรงเรียน

".....พระสงฆ์ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสก็เป็นครู ท่านูปารุงโดยเต็มกำลังช่วยกันทุก ๆ พระอาราม ทั้งอาจารย์ผู้สอนต่างคนก็เอาใจใส่ แนะนำสั่งสอนโดยละเอียดถูกต้องตามแบบแผนโดยมาก....." ¹

เมื่อพร้อมแล้ว สมภารเจ้าวัดเป็นครูใหญ่ พระลูกวัด หรือชรัว เป็นครูรอง บางวัดก็มีครูที่มีความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา ถ้านักเรียนคนใดต้องการเรียนวิชาใด ใหญ่แตกฉานเป็นพิเศษ ต้องฝากตัวเรียนกับครูผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชานั้น ๆ แต่วิชาชั้นสูงนี้ เป็นวิชาทางศาสนาทั้งสิ้น การคัดเลือกพระที่ทำการสอนนั้น เลือกจากพระซึ่งมีความรู้ ความสามารถที่จะสอนให้อ่าน เขียน เรียนเลข และการพระศาสนาได้ โดยที่พระนั้นอาจจะไม่มีประสบการณ์มากนัก เพียงแต่เป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความยอมรับนับถือมากกว่าบุคคลอื่น

พระ ที่ทำหน้าที่สอนหนังสือนี้ มีประวัติในการศึกษาของตนมา คือ ใข้ช่วงอายุ 11 - 13 ปี บวชเป็นสามเณร ได้ศึกษาหาความรู้จากพระรุ่นอาวุโสกว่า ต่อมาอายุ 20 - 21 ปี อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ศึกษาหาความรู้ชั้นสูงขึ้นไปอีก เมื่อมีความรู้ดีเป็นที่เลื่อมใสของประชาชนแล้ว จะมีผู้นำบุตรหลานมาฝาก เพื่อให้ศึกษาหาความรู้ด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการคัดเลือกตัวบุคคลที่จะทำหน้าที่ให้การศึกษา

ส่วนการศึกษาราชสำนัก ผู้ที่จะควบคุมในการจัดการศึกษาและสอนหนังสือนั้น พระมหากษัตริย์เป็นผู้พิจารณาแต่งตั้ง โดยพิจารณาถึงความรู้ ความสามารถของแต่ละบุคคล ผู้ที่ดูแลการจัดการศึกษาในราชสำนัก เป็นหน้าที่ของ

¹ "รายงานโรงเรียน", เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511),

พระราชครู² และโรงเรียนในราชสำนักนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่สอนหนังสือ จัดคนในกรม พระอาลักษณ์เป็นครูสอน โดยได้รับพระราชทานเงินเดือน ในปี พ.ศ. 2414 ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้น พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารียงกูร) เมื่อครั้งเป็นหลวงสารประเสริฐ ปลัดกรมพระอาลักษณ์ เป็นอาจารย์ใหญ่ จัดดำเนินการศึกษาของโรงเรียน นับเป็นอาจารย์ใหญ่คนแรก ของโรงเรียนตามรูปแบบปัจจุบัน

ในค่านสำนักราชบัณฑิต การดำเนินการสอนหนังสือเป็นเรื่องของ ราชบัณฑิต ส่วนในสำนักของเจ้านาย และการศึกษาในสกุลก็เป็นเรื่องส่วนตัวของ แต่ละสถานที่ ในการจะดำเนินการสอน และควบคุมคัดเลือกตัวบุคคลให้การศึกษา

ในปี พ.ศ. 2427 ที่มีโรงเรียนหลวงที่จัดการศึกษาแผนปัจจุบัน สำหรับราษฎร เป็นแห่งแรก และการศึกษาเริ่มขยายตัว มีโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น โดยการศึกษาในหัวเมืองนั้น ให้จัดตามวัดในมณฑลต่าง ๆ การควบคุมในการจัดการศึกษา และการควบคุมตัวบุคคลที่ให้ศึกษานั้น พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งให้ พระองค์เจ้าจิศวรรกุมาร เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการในการจัดการโรงเรียนให้เป็น ไปตามพระบรมราชโองการ

การจัดระบบการเงินเพื่อการศึกษา

แหล่งการเงินที่ใช้ในการศึกษา คือ

1. พระราชทรัพย์ พระมหากษัตริย์เป็นผู้สละพระราชทรัพย์ ในการอุดหนุนการศึกษา เช่น การสร้างวัด ปฏิสังขรณ์วัด ซึ่งเป็นการส่งเสริม ให้มีสถานศึกษาเพิ่มขึ้นและมีสภาพดีขึ้น ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษา

² สัมภาษณ์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล, อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม, วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2514 เวลา 13.00 - 15.00 น.

นอกจากนี้ก็ได้ให้ความอุปถัมภ์ในการจัดการศึกษาของวัดควย พระราชทรัพย์ในการจัดการศึกษาในราชสำนัก สำนักราชบัณฑิต และช่วยเหลือโรงเรียนของมิชชันนารีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อมีโรงเรียนตามแบบปัจจุบัน เงินที่ใช้จ่ายในการศึกษาก็ยังคงเป็นพระราชทรัพย์ ข้อความที่แสดงให้ทราบถึงการใช้จ่ายพระราชทรัพย์ในการใช้จ่ายในการศึกษา เช่น

".....ให้จัดโรงเรียนขึ้นไว้ที่ในพระบรมมหาราชวัง แล้วจัดคนในกรมพระอาลักษณ์ ตั้งให้เป็นขุนนาง พนักงานสำหรับเป็นครูสอนหนังสือไทย สอนคิคเลข และขนบธรรมเนียมราชการ พระราชทานเงินเดือนครูสอน ให้สมควรพอใช้สอย ส่วนผู้เรียนหนังสือนั้น ก็จะมีพระราชทานเสื้อผ้า นุ่งห่ม กับเบี้ยเลี้ยงกลางวันเวลาหนึ่งทุกวัน....." 3

".....วิชาหนังสือเป็นต้นทางของวิชาความรู้ทั้งปวง สมควรที่จะทำนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เพราะคนในพื้นที่บ้านเมืองสยามเรา นี้ที่จนโคใหญ่ไม่รู้หนังสือก็มี โดยมากที่รู้พออ่านได้ เขียนได้ แต่ไม่ถูกถ่วงนั้นก็มีโดยมาก เพราะโรงเรียนที่สอนวิชาตามแบบหลวงยังมีน้อย ไม่พอกับผู้ที่จะได้เรียน มีพระราชประสงค์จะให้พระราชวงศานุวงศ์ และบุตรหลานข้าราชการ และราษฎรทั้งหลาย ได้เล่าเรียนศึกษาหนังสือไทยใหญ่โดยละเอียดตามแบบที่ถูกต้อง จึงทรงเสียดสพระราชทรัพย์ออกตั้งโรงเรียน และจ้างครูสอนบำรุงการเล่าเรียน สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก โรงเรียนซึ่งได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นแล้วตามพระอารามหลวงแห่ง แลยังทรงพระราชดำริจะให้ตั้งโรงเรียนให้มีสำหรับพระอารามหลวงทุก ๆ พระอาราม เพื่อจะให้บุตรหลานของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้เล่าเรียนโดยสะดวก ไม่ต้องเสียเงินทองอะไรเลย....." 4

3 "ประกาศเรื่องโรงเรียน", เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511), หน้า 2.

4 "ประกาศตั้งโรงเรียน", เรื่องเดิม, หน้า 22.

2. เงินสนับสนุนจากทวยราษฎร์ มีเงินที่ประชาชนได้ร่วมมือในการส่งเสริมโรงเรียนดังปรากฏในรายงานโรงเรียน

".....การโรงเรียนที่ได้เป็นมาในระหว่าง 3 เดือนนี้ เรียบร้อย เจริญขึ้นโดยมาก เพราะเหตุ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และพ่อค้า ผู้ได้รับอุปการะโรงเรียนนั้น ๆ ได้เป็นธุระอุดหนุนโดยแข็งแรง....." 5

ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษาของเด็ก

สรุป

การบริหารการศึกษาของไทย ก่อนปี พ.ศ. 2430 นั้น สถานที่ที่จัดการศึกษารับภาระจัดทำเป็นงานฝาก และสถานที่ใดจัดการศึกษา ก็ทำหน้าที่ในการบริหารการศึกษาของตนเอง โดยที่ยังไม่มีหน่วยงานที่จะรับผิดชอบ ในการบริหารการศึกษาอย่างจริงจัง หน่วยงานที่จัดการศึกษานั้น มีในราชสำนัก สำนักราชบัณฑิต สำนักของเจ้านาย และโรงเรียน ผู้ที่รับผิดชอบในการให้การศึกษา มีทั้งพระราชครู ราชบัณฑิต พระ และผู้ที่มีความรู้อื่น ๆ

การเงินที่ใช้ในการศึกษานั้น คือ พระราชทรัพย์เป็นส่วนใหญ่ และยังไม่มีการจัดสรรการเงินอย่างมีระบบระเบียบ การบริหารการศึกษาของไไทยนั้น เริ่มมีระบบเมื่อมีการจัดตั้ง หน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริหารการศึกษา คือ กรมศึกษาธิการ ซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2430 ค่ายเหตุที่มีโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีหน่วยที่จะควบคุม และรับผิดชอบการศึกษาโดยเฉพาะขึ้นมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การจัดระบบการบริหารการศึกษาไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

(พ.ศ. 2430 ถึง พ.ศ. 2453)

ในปี พ.ศ. 2430 นั้น นับเป็นปีที่มีความสำคัญสำหรับประวัติการบริหารการศึกษาไทย เพราะเป็นปีที่รัฐได้จัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารงานรับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาของประเทศ มีฐานะเป็นกรม เรียกว่า กรมศึกษาธิการ นับเป็นจุดเริ่มต้นของยุคที่มีการจัดระบบการบริหารการศึกษาของประเทศอย่างเป็นทางการ เป็นกิจลักษณะ การจัดตั้งกรมศึกษาธิการนั้น เป็นไปตามพระบรมราชโองการโดยมีจุดมุ่งหมายในการตั้ง ดังปรากฏในประกาศตั้งกรมศึกษาธิการ

"มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศจงทราบทั่วกัน การเล่าเรียนวิชา เป็นการสำคัญของราชการบ้านเมือง แต่ก่อนมายังหาได้จัดตั้งขึ้นเป็นแบบแผนให้แพร่หลาย และยังหาได้มีเจ้าพนักงานสำหรับบังคับบัญชาราชการฝ่ายการเล่าเรียนทั้งปวงไม่ บัดนี้ได้ทรงบำรุงการเล่าเรียน ให้เป็นแบบอย่างเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้มาก และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีเจ้าพนักงานรับกระแสพระราชดำริจัดการนั้นตลอดมา เมื่อการเล่าเรียนเจริญขึ้น ผู้ซึ่งรับราชการในการเล่าเรียน คือ เจ้าพนักงานบังคับจัดการเล่าเรียน และอาจารย์ผู้ฝึกสอนวิชาเป็นต้นนั้น ก็มีมากขึ้นโดยลำดับ ผู้ซึ่งรับราชการในตำแหน่งการทั้งปวงเหล่านี้ ก็เป็นข้าราชการรับราชการแผ่นดินฉลองพระเดชพระคุณในส่วน ๑ เหมือนกับข้าราชการกรมอื่น ๆ แต่ยังหาได้มีตำแหน่งในราชการไม่ เพราะราชการฝ่ายการเล่าเรียนยังไม่ได้ตั้งตั้งกักขึ้นเป็นกรม ๑ เหมือนกับประเทศอื่น ๆ

บัดนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน ซึ่งสำหรับจัดการเล่าเรียนทั้งปวงรวมเป็นกรม ๑ เรียกว่า กรมศึกษาธิการ ผู้ซึ่งได้รับกระแสพระราชดำริเป็นหัวหน้าพนักงานจัดการเล่าเรียน เป็นตำแหน่งชาหลวงผู้บัญชาการศึกษา และให้ผู้ซึ่งได้รับราชการอยู่ในพนักงานจัดการเล่าเรียนทั้งปวง ตั้งกักขึ้นอยู่ในกรมศึกษาธิการตามตำแหน่งซึ่งได้รับราชการนั้นทุกคน ในกรมศึกษาธิการนี้ เป็นกรม ๑ ในราชการฝ่ายพลเรือนเหมือนกับกรมอื่น ๆ สืบไป

ประกาศมา ณ วันศุกร์ เดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำ ปีกุน นพศก จุลศักราช
1249 (พ.ศ. 2430)"¹

จากพระบรมราชโองการนี้เอง ทำให้มีกรมศึกษาธิการขึ้นมารับผิดชอบ
งานการศึกษา และทำให้โรงเรียนต่าง ๆ นั้น เข้ามายู่ในความรับผิดชอบของ
รัฐบาลกลาง รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ดำรง
ตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทั้งหมด ต่อมาโดยก
ฐานะกรมศึกษาธิการขึ้นเป็นกระทรวง ในปี 2435 ชื่อว่า กระทรวงธรรมการ
มีหน้าที่จัดการศึกษา การศาสนา และการพยาบาล และในปีนี้ได้เริ่มมีโรงเรียน
ฝึกหัดครูเกิดขึ้น และการฝึกหัดครูนั้น ก็ได้ขยายงานไปเป็นลำดับ เพื่อผลิตครูมา
ในการศึกษานานาชาติตามความต้องการในแต่ละสมัย

ในปี พ.ศ. 2441 ได้มีโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ซึ่งใช้เป็น
หลักในการจัดการศึกษา โดยแบ่งการเล่าเรียนไว้ดังนี้ คือ การเล่าเรียนเบื้องต้น
แรก (มูลศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้นแรก (ประถมศึกษา) มีประโยค 1
และประโยค 2 ประโยคละ 3 ปี เรียกว่า ภาคภาษาไทยเบื้องต้นขั้นต่ำ จบแล้ว
ถึงขั้นการเล่าเรียนเบื้องต้นกลาง (มัธยมศึกษา) เลือกรเรียนได้ 2 สาย คือ
เรียนอย่างแบบไทย เรียกว่า มัธยมเมืองปลาย 4 ปี และการเรียนแบบอังกฤษ
ซึ่งมีเบื้องต้น 4 ปี และเมืองปลายอีก 4 ปี ซึ่งตอนนี้จะให้มิมหาวิทยาลัยที่เรียกว่า
อุดมศึกษา (การศึกษาเบื้องต้นสูงสุด) แคมมหาวิทยาลัยในครั้งนั้น เรียกว่า
"สกลวิทยาลัย"

โครงการศึกษานี้ ได้แยกการศึกษาออกเป็น การศึกษาในกรุงเทพฯ
และการศึกษาในหัวเมืองนั้น ไขว้กันเป็นสถานที่เรียน โดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็น
ผู้จัก แต่ในปี พ.ศ. 2442 การอุดหนุนการศึกษาหัวเมืองกลับมาอยู่กับกรมศึกษาธิการ

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 -
2507 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 51 - 52.

อีกตามเดิม ในปี พ.ศ. 2445 มีการปรับปรุงโครงการศึกษา จัดเป็นประโยค 1 เรียน 3 ปี ประโยค 2 เรียน 3 ปี ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า ประโยค 2 คือ มัธยมศึกษา ต่อจากนั้นเป็นประโยค 3 ชั้นสูงเรียน 5 ปี มีลักษณะเป็นอุดมศึกษา แต่เรียกว่า โรงเรียนพิเศษ

ปี พ.ศ. 2452 จักให้มีมูลศึกษาสามัญ 3 ปี ประถมศึกษา 3 ปี จบประถมศึกษาแล้ว เรียนต่อมัธยมสามัญชั้นต้นได้อีก 3 ปี หรือเรียนต่อมัธยมวิชาสามัญอีก 5 ปี ก็ได้ ใ้มีการเปลี่ยนแปลงในความรับผิดชอบในการจัดการศึกษา อีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2453 สำหรับแบบเรียนที่ใช้ในช่วงเวลานี้ ให้ยกเลิกแบบเรียนเดิม ให้ใช้แบบเรียนเร็วของกระทรวงธรรมการ งานของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 จนถึงปี พ.ศ. 2435 นั้น ได้ขยายตัวขึ้นเป็นลำดับ มีการตั้งหน่วยงานใหม่เพิ่มขึ้น และบางหน่วยงานก็ยุบเลิกไปตามความเหมาะสมของสภาพงานในความรับผิดชอบ ซึ่งการจัดระบบการบริหารการศึกษาในระหว่างเวลานี้ มีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

นโยบายในการจัดการศึกษา

การศึกษาของไทย ได้เข้าสู่ระบบการศึกษาแผนปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2414 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2430 นโยบายในการจัดการศึกษายังคงรูปเดิม คือ การศึกษามุ่งฝึกคนเข้ารับราชการ เป็นสำคัญ เพื่อมาบริหารประเทศให้พ้นจากการแสวงหาอาณานิคมของฝรั่ง และมุ่งจัดการเล่าเรียนให้เจริญแพร่หลาย การที่ตั้งนโยบายไว้เช่นนี้ เนื่องจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมชาวตะวันตก ทำให้ไทยต้องเร่งปฏิรูปการศึกษา ทั้งนี้เพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ และเพื่อให้ความรู้แก่ราษฎรทั่วไปด้วย ดังปรากฏในประกาศโรงเรียนว่า

".....และโรงเรียนสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นแล้ว ที่พระตำหนักสวนกุหลาบแห่งนี้ พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดการโรงเรียนทั้งปวงนี้ ก็เพราะทรงพระมหากรุณาแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน และมีพระประสงค์จะให้วิชาหนังสือไทยรุ่งเรืองแพร่หลาย

เป็นคุณแก่ราชการ และเป็นความเจริญแก่บ้านเมืองยิ่งขึ้น....." 2

ประกาศนี้ จะเห็นได้ว่า นโยบายหลักนั้น เพื่อให้คนที่ จะเข้ารับราชการ มีความรู้สูงขึ้น ส่วนนโยบายรอง เพื่อให้ราษฎรรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ ทำเลขอย่างสามัญเป็น สำหรับใช้ในชีวิตประจำวันและเป็นพลเมืองดี ในปี พ.ศ. 2440 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับมาจากประพาส ทวีปยุโรป นโยบายในการจัดการศึกษามีเพิ่มเติมขึ้น คือ เพื่อคัดเลือกบุคคลที่ สามารถไปศึกษาในต่างประเทศ ณ ทวีปยุโรป เพื่อช่วยในงานข้าราชการก้าว หน้ายิ่งขึ้น ซึ่งก็ยังคง เน้น เรื่องการเข้ารับราชการนั่นเอง

ในปี พ.ศ. 2441 มีโครงการศึกษามัธยมแรก เรียกว่า โครงการ ศึกษา พ.ศ. 2441 ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา โดยกระทรวงธรรมการ ได้มีนโยบายในการจัดการศึกษาให้แพร่หลายไปยังทวยราษฎร์ โดยแบ่งการจัดการ ศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ ภาคการศึกษาในกรุงเทพฯ และการศึกษาหัวเมือง ภาคการศึกษาในกรุงเทพฯ นั้น มีความมุ่งหมายที่จะให้นักเรียนได้เรียนจนถึงขั้นสูง มีความรู้เพียงพอที่จะเข้ารับราชการ หรือส่งออกไปศึกษาต่อในต่างประเทศได้ ส่วนการศึกษาในหัวเมืองนั้น มีความมุ่งหมายเพียงให้รู้หนังสือ ให้พระภิกษุเป็นผู้ สอน และใช้วัดเป็นสถานที่เรียนโดยมีกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้จัด และมีข้าหลวง ธรรมการของกรมศึกษาธิการไปประจำจัดการศึกษามณฑล ต่อมาได้มีการแก้ไข โครงการศึกษา ในปี พ.ศ. 2445 แบ่งการศึกษาทั่วไปออกเป็น 2 ประเภท คือ สามัญศึกษา ซึ่งมุ่งให้ผู้ใหญ่เรียนมีความรู้ และได้รับการฝึกหัดความรู้ที่จะช่วยให้ ประกอบอาชีพเป็นราษฎรผู้ประพฤติชอบ และเป็นทุนที่เรียนชั้นสูงต่อไป อีกประเภท หนึ่ง เป็นวิสามัญ เป็นการศึกษาศิลปความรู้ และการฝึกหัดตามอุปนิสัย ความ สามารถเฉพาะอย่าง เป็นทุนที่จะประกอบอาชีพเฉพาะ หรือเป็นรากฐานที่จะเรียน วิชา หรือศิลปชั้นสูงต่อไป เช่น การช่าง การแพทย์ การเป็นครู

2 กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 49 - 50.

ต่อมา พระยาสุทธีสุริยศักดิ์ อธิบดีกรมศึกษาธิการ ได้พยายามที่จะปรับปรุงการศึกษาอีกครั้งในปี พ.ศ. 2448 โดยได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 เมื่อ 25 พฤศจิกายน ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) ว่า

"การศึกษาที่จะจัดต่อไปนั้น เห็นควรเกล้าฯ ว่า ขอสำคัญจะคงวางรูปการศึกษาลงไปเป็น 2 แผนก คือ การศึกษาสำหรับราษฎรทั่วไป ให้ความรู้วิชาซึ่งควรรู้เป็นพื้น สำหรับพลเมือง กล่าวคือ ใหญ่หนังสือและเลขสำหรับใช้ในกิจการสามัญ กับใหญ่การบริหารร่างกายที่จะรักษาดน รักษาชีวิต สอนธรรมจริยา เพื่อใหญ่ความดี ความชั่ว จะไ้ประพฤติสุจริต ตลอดจนให้มีความสัจจากคณูญ ที่จัดเป็นการศึกษาสามัญแผนก 1 กับสวนวิชาความรู้สำหรับผู้ที่มิใช่เขาวนะ และอุปนิสัยที่จะทำการงานเป็นพิเศษต่าง ๆ เป็นต้นว่า ทำการช่าง การเพาะปลูก การค้าขาย ตลอดจนถึงความรู้ สำหรับทำราชการในหน้าที่ต่าง ๆ นี้ จัดเป็นการศึกษาพิเศษแผนก 1" ³

ความพยายามในการปรับปรุงนี้ ก็มุ่งขยายการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้ง เนื้อหาความรู้และการ เป็นพลเมืองดี นอกจากนี้ได้เน้นทางการส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎร โดยเน้นทางด้านอาชีพศึกษาควย

เนื่องจากการริเริ่มในการจัดการศึกษาแผนปัจจุบัน เน้นการศึกษาเพื่อรับราชการ จึงเป็นเหตุให้ราษฎรนิยมส่งลูกหลานเข้าเรียนมากขึ้น จนไม่มีที่เรียน และเกิดความฉืดหวังที่หน่วยราชการมีที่รับเข้าทำราชการไม่เพียงพอ ดังนั้นนโยบายในการจัดการศึกษาคั้งแต่ปี พ.ศ. 2449 จนถึง พ.ศ. 2453 จึงมุ่งไปที่เร่งรัดการศึกษา เพื่อให้ราษฎรที่เป็นชายทุกคน ซึ่งมีอายุอยู่ในเวลาเล่าเรียนได้เล่าเรียนทุกคน เพื่อที่จะให้ราษฎรหนังสือทั่วประเทศโดยเร็ว และให้ไ้เรียนหนังสือพอสมควรแก่สภาพ เพื่อออกไปประกอบอาชีพตามภูมิลำเนาของตน และเปิดโอกาสให้นักเรียนที่เรียนดี ไ้มีโอกาสเรียนต่อขึ้นไปไ้จนถึงวิชาชั้นสูงสุด

3 วุฒิชัย มูลศิลป์, "นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2512, หน้า 125.

การจัดองค์การบริหารการศึกษา

ในปี พ.ศ. 2430 มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริหารการศึกษา คือ กรมศึกษาธิการ ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยพระบรมราชโองการ ให้มีหน้าที่จัดการเล่าเรียนให้เจริญขึ้น กล่าวคือ จัดตั้งโรงเรียน กู้แลเรื่องหนังสือแบบเรียนหลวง และการสอบไล่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2432 ได้รวมกิจการของกรมศึกษาธิการ กับกรมธรรมการ และในปี พ.ศ. 2433 ได้รวมกรมธรรมการสังฆการี กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมแผนที่ พิพิธภัณฑสถาน เข้าด้วยกัน ตั้งขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ แต่ยังไม่มีการประกาศแต่งตั้งเป็นกระทรวง จนกระทั่งวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 จึงยกฐานะเป็นกระทรวงธรรมการ โดยมีกรมต่าง ๆ สังกัด ดังนี้ คือ กรมธรรมการหลวง (ซึ่งมีกรมธรรมการเดิม กับกรมราชบัณฑิตมาสมทบ) กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมพิพิธภัณฑสถาน กรมสังฆการี โดยแต่ละหน่วยงานมีหน้าที่แตกต่างกันออกไป แต่หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการเรื่องโรงเรียนและฝึกหัดครู ควบคุมการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบาย คือ กรมศึกษาธิการ ส่วนโรงเรียนแพทย์ในระยะนี้ ยังอยู่ในสังกัดของกรมพยาบาล ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดโรงเรียนพยาบาลและการศึกษาของแพทย์ กรมอื่น ๆ นอกจากนั้น เป็นกรมที่ให้บริการแก่กรมศึกษาธิการ

ในปี พ.ศ. 2441 มีโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทั่วไป โดยแบ่งการศึกษาเป็น 2 ภาค ควบคู่กัน ภาคหนึ่งว่าด้วยการศึกษาในกรุงเทพฯ ภาคสองว่าด้วยการศึกษาในหัวเมือง กรมศึกษาธิการ มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาในกรุงเทพฯ ส่วนการศึกษาในหัวเมือง กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการร่วมมือกับพระสงฆ์ โดยกระทรวงมหาดไทยช่วยเหลือในการพิมพ์แบบเรียนต่าง ๆ ให้พระสงฆ์นำไปสอน ตลอดจนจนเบิกพระราชทรัพย์ในการที่จะจัดการตามพระบรมราชประสงค์นี้ การศึกษาในกรุงเทพฯ นอกจากจะมีอยู่ในสังกัดกรมศึกษาธิการแล้ว ยังมีอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานอื่น เช่น โรงเรียนแพทย์ อยู่ในกรมพยาบาล เรียกว่า โรงเรียนแพทยากร โรงเรียนกฏหมาย อยู่ในกระทรวงยุติธรรม โรงเรียนรังวัดท่าแฉลบที่อยู่ในกรมแผนที่ กระทรวงพระคลัง

โรงเรียนการปกครองของกระทรวงมหาดไทย โรงเรียนฝึกหัดราชการฝ่ายพลเรือน เป็นโรงเรียนที่จัดอยู่ในส่วนพิเศษ ไม่อยู่ในกรมศึกษาธิการ ซึ่งเป็น การกระจายความรับผิดชอบในการศึกษาชั้นสูง

การศึกษาในกรุงเทพฯ นั้น อยู่ในความควบคุมและความรับผิดชอบของ กรมศึกษาธิการ นอกจากการศึกษาชั้นสูงที่กระจายอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วย งานต่าง ๆ นอกจากจะควบคุมการดำเนินงาน การศึกษาในกรุงเทพฯ แล้ว ทาง กรมศึกษาธิการยังได้ควบคุมการดำเนินการจัดการศึกษาในหัวเมือง ให้เป็นไปตาม นโยบายของส่วนกลาง โดยแต่งตั้งสารวัตรใหญ่ไปจากกรมศึกษาธิการ ให้เป็นผู้ รับผิดชอบการศึกษาในมณฑล จังหวัด อำเภอ และแขวงในสังกัดจะต้องจัดให้มีที่ เล่าเรียนเพียงพอแก่เด็กอายุกำหนดเล่าเรียน จัดครู อาจารย์ และเครื่อง เล่าเรียน โดยสารวัตรใหญ่ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งทำ หน้าที่อุดหนุนการศึกษาในหัวเมือง ตั้งแต่ชาหลวงเทศาภิบาล และเจ้าพนักงาน พลเรือนในมณฑลต่าง ๆ การที่การศึกษาในหัวเมืองต้องร่วมมือกันกับเจ้าหน้าที่ กระทรวงมหาดไทย เนื่องจากได้มีการรวมหัวเมืองทั้งหมดมาขึ้นอยู่ในกระทรวง มหาดไทยกระทรวงเดียว และรวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑล และมีผู้ปกครองมณฑล ขึ้นต่อกระทรวงมหาดไทยอีกชั้นหนึ่ง การปกครองในระยะนี้ เรียกว่า การเทศาภิบาล

สำหรับการศึกษาในหัวเมือง เทศาภิบาลมีส่วนในการรับผิดชอบ ในการจัดการศึกษา และเพื่อความสะดวกในการตรวจตราการศึกษา ได้ดำเนินการ จัดการศึกษา โดยแบ่งเป็นมณฑลการศึกษา เป็น 6 มณฑลใหญ่ ดังนี้

1. มณฑลกลาง รวมมณฑลกรุงเทพฯ มณฑลกรุงเทพฯ และมณฑลนครไชยศรี
2. มณฑลเหนือ รวมมณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิษณุโลก มณฑลลาวเฉียง
3. มณฑลตะวันออก รวมมณฑลนครราชสีมา มณฑลเพชรบูรณ์ มณฑลลาวจวน มณฑลลาวกาบ
4. มณฑลตะวันออกเฉียงใต้ รวมมณฑลปราจีนบุรี มณฑลเขมร มณฑลเขมร มณฑลจันทบุรี

5. มณฑลตะวันตกเฉียงใต้ รวมมณฑลราชบุรี มณฑลชุมพร
มณฑลนครศรีธรรมราช

6. มณฑลตะวันตก รวมมณฑลภูเก็ต มลายู และมณฑลไทรบุรี

ในทุกมณฑลใหญ่ จะควบคุมการจัดการศึกษาได้ควย ที่กรมศึกษา
ธิการจะไ้ตั้งสารวัตรใหญ่ในการศึกษา สำหรับมณฑลนั้นที่ไ้ได้ตรวจสอบวางแผน
แผนการเล่าเรียน และเจ้าพนักงานเทศบาลในเมืองตั้งสารวัตรการศึกษาคนหนึ่ง
ตรวจการเล่าเรียนทุกจังหวัด แบ่งออกเป็นอำเภอ ๆ หนึ่ง มีจำนวนโรงเรียนตาม
ควรแก่หมู่ประชุมน ในอำเภอนั้นเจ้าพนักงานเทศบาลตั้งสารวัตรรองคนหนึ่ง
หรือหลายคนแล้วแต่แขวง จังหวัด อำเภอ ใหญ่ย่อย สำหรับตรวจการเล่าเรียน
ในอำเภอเหล่านั้น การดูแลโรงเรียนมัธยมศึกษา และวิสามัญศึกษานั้น เรียกว่า
แขวง ในปี พ.ศ. 2443 มีการแบ่งเขตแขวงสำหรับการตรวจโรงเรียน

ในปี พ.ศ. 2445 จำนวนโรงเรียนที่จักตามแผนการศึกษาได้ทวีขึ้น
จึงมีการแบ่งแขวงใหม่อีก คือ รวมสามัญศึกษา ชั้นมัธยมทั่วไปเป็นแขวงมัธยม
การศึกษาพิเศษต่าง ๆ เป็นแขวงวิสามัญศึกษา ส่วนการศึกษาต่ำกว่ามัธยมก็คงจัก
เป็นเขตแขวง ไ้มีการเปลี่ยนแปลงของกรมกองต่าง ๆ ภายในกระทรวงธรรมการ
สำหรับกรมศึกษาธิการ ซึ่งมีหน้าที่จัดการเล่าเรียนให้เป็นไปตามนโยบายนั้น มี
กองตรวจโรงเรียนอยู่ในสังกัด และไ้ยกฐานะขึ้นเป็นกรมตรวจ (กองตรวจวิชา)
ไ้โดยมีหน้าที่ตรวจวัดของกรมสังฆการีด้วย คือ มีหน้าที่ตรวจทั้งโรงเรียนและวัด
และมีการแต่งตำราเรียน (กองแบบเรียน) เพิ่มขึ้นอีกกรมหนึ่ง หน้าที่ในราย
ละเอียดของกรมตรวจ คือ

กรมตรวจ เป็นหน้าที่จะจัดการศึกษาในกรุงเทพฯ ทั่วไปให้เจริญ
กิจธุระซึ่งเป็นข้อใหญ่ของกรมตรวจ อันจะบรรยายไว้ให้เป็นตัวอย่างไ้ก็คือ

- ก. การเล่าเรียนในดินไค ย่านไค ซึ่งควรจะมี แต่ยังไม่
ก็เป็นที่ที่จักจัดให้เพิ่มขึ้น
- ข. ในดินไค ย่านไค ที่มีการเล่าเรียนอยู่แล้ว แต่ยังไม่
ไม่เจริญ ก็ต้องจัดให้เจริญขึ้น

ค. การเล่าเรียนเมื่ออยู่ในที่ใด เป็นหน้าที่ที่จะตรวจตรา
ระเบียบการสอน และการปกครองให้ถูกต้อง เป็น
ประโยชน์โดยที่สุดที่จะเป็นได้

ง. การเล่าเรียนที่ใดที่มีอยู่แล้ว เลื่อนกรมไป ต้องแก้ไข
เปลี่ยนแปลงให้โดยประโยชน์

จ. มีหน้าที่ที่จะตรวจสอบความรู้ของผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนตาม
หลักสูตร และวิธีสอบไล่ของกรมศึกษาธิการ

ข้อเหล่านี้ เป็นหน้าที่ของกรมตรวจที่จะจัดให้ดำเนินไป

ในปี พ.ศ. 2446 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการ
ปกครองคณะสงฆ์ แยกการศึกษาฝ่ายพุทธจักร และอาณาจักรออกจากกัน โดยแบ่ง
เป็น 2 แผนก คือ การศึกษาที่พระสงฆ์ และเจ้าพนักงานฝ่ายพุทธจักรจะพึงจัด
แผนกหนึ่ง การศึกษาซึ่งเจ้าพนักงานฝ่ายอาณาจักรจะพึงจัดแผนกหนึ่ง การศึกษา
ฝ่ายอาณาจักรจะพึงจัด ได้แก่ การศึกษาชั้นมัธยมศึกษา คือ ชั้นประโยค 2 ขึ้นไป
จนชั้นสูง ๆ และการศึกษาพิเศษต่าง ๆ อันจะเป็นภาระธุระมากกว่ากำลัง
พระสงฆ์จะจัดได้ การศึกษาซึ่งฝ่ายพุทธจักรจะพึงจัด ได้แก่ การศึกษาสามัญชั้นต้น
ตั้งแต่มูลศึกษาขึ้นไป จนถึงประถมศึกษา คือ ประโยค 1 ซึ่งเป็นการศึกษาสำหรับ
ประชาชนทั่วไปต้องเล่าเรียน และการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ดังนั้น การศึกษา
ในระยณะนี้ รัคับการศึกษาภาคสามัญชั้นประถมนั้น พระสงฆ์เป็นผู้จัด การศึกษาชั้น
มูลศึกษา โดยปกติให้จัดสอนตามวัด การศึกษาชั้นประถมศึกษานั้น โดยปกติให้จัด
สอนตามโรงเรียน ซึ่งการศึกษาชั้นต้นนี้ ตกอยู่แก่พระตามวัดโดยทั่วไป พระราช
บัญญัตินี้ ทำให้กรมศึกษาธิการได้รับรายงานละเอียดในฝ่ายการศึกษาจากพระราช
คณะ ผู้อำนวยการศึกษามณฑลต่าง ๆ ทุกมณฑล

ในปี พ.ศ. 2449 กรมสาธารณสุขพยาบาลไปขึ้นอยู่กับกรมนครบาล
แต่โรงเรียนราชแพทยาลัย คงเป็นโรงเรียนชั้นอุดมศึกษา ขึ้นอยู่ในกรมศึกษาธิการ
ปี พ.ศ. 2452 งานของกรมศึกษาธิการมากขึ้น ได้ตั้งกองใหม่ขึ้นอีก 2 กอง
คือ กองทะเบียนและรายงาน กองหนึ่ง กับกรมตรวจการศึกษาณฑลกรุง เท.
อีกกองหนึ่ง กองทะเบียนและรายงาน มีหน้าที่ทำทะเบียนต่าง ๆ ทำรายงาน

ประจำปีของกรมศึกษาธิการ และเก็บรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาทั้งในประเทศและนอกประเทศ เพื่อรวบรวมไว้สำหรับเปรียบเทียบ ส่วนกองตรวจการศึกษามณฑลกรุงเทพฯ มีหน้าที่ปกครองโรงเรียนต่าง ๆ และจัดการโรงเรียน ซึ่งไต่แบ่งไว้ทั้งมณฑลกรุงเทพฯ เป็น 7 แขวง เคมีมี 8 แขวง เนื่องจากเห็นว่าโรงเรียนในแขวงมัธยมศึกษากับโรงเรียนในแขวงวิสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาการร่วมกันมาก จึงรวมเป็นแขวงเดียวกัน เรียกว่า แขวงพิเศษ สำหรับการตรวจการศึกษาหัวเมือง มณฑลจึงอยู่ในความรับผิดชอบของเทศาภิบาล และข้าหลวงกรรมการประจำมณฑล ซึ่งไต่เริ่มแต่งตั้งไปตั้งแต่ พ.ศ. 2446 ฝางงานขึ้นอยู่กับกองกลาง ของกรมศึกษาธิการ และกรรมการประจำมณฑลครบทุกมณฑลในปี พ.ศ. 2452

ในปี พ.ศ. 2451 ได้มีการประชุมเทศาภิบาลเกี่ยวกับกิจการศึกษาเป็นครั้งที่ 2 ต่อเนื่องมาจากครั้งที่ 1 และได้มีการประชุมครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2452 มีข้อตกลงในเรื่องหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา คือ

กระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบจัดการศึกษาเบื้องต้นให้ทั่วราชอาณาจักร ไต่เล่าเรียนทั่วทุกคนตลอดราชอาณาจักร โดยตั้งคณะกรรมการตำบลในแต่ละตำบลเพื่อจัดการศึกษาในตำบลนั้น ๆ ซึ่งกระทรวงมหาดไทยรับจะลงมือจัดในต้น พ.ศ. 2453

กระทรวงธรรมการ จัดการศึกษาชั้นสูงขึ้นไป นับแต่ชั้นประถมศึกษาซึ่งสามารถเรียนไต่เฉพาะแต่ราษฎรบางจำพวก บางชั้น

กระทรวงนครบาล รับผิดชอบในการจัดการศึกษาเบื้องต้นในกรุงเทพฯ ท่านองเกี่ยวกับกระทรวงมหาดไทย โดยจะเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2454

นอกจากนี้ มีโรงเรียนเพื่อผลิตข้าราชการอีก ซึ่งแยกความรับผิดชอบอยู่ตามหน่วยงานต่าง ๆ กัน สำหรับการฝึกหัดครูนั้น อยู่ในความดูแลของกรรมการฝึกหัดอาจารย์ (กรรมการฝึกหัดครู) ประกอบด้วย เจ้ากรมกรมตรวจ เจ้ากรมกองแบบเรียน นายตรวจแขวงวิสามัญศึกษา อาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก

การบริหารงานบุคคล

ในสมัยการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจสั่งการอยู่ที่ศูนย์กลาง ความคิดริเริ่มทั้งปวงอยู่ที่พระมหากษัตริย์และคณะเสนาบดี ทำเนียบการงานเครื่องมือ คือ ข้าราชการทั้งปวง ในปี พ.ศ. 2430 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มตั้งกรมศึกษาธิการ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารการศึกษาสูงสุดในระบอบนี้ มีตำแหน่งเป็นอธิบดี การคัดเลือกและแต่งตั้ง พระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาตามความเหมาะสมและโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง แต่ตำแหน่งต่าง ๆ ในกรม อยู่ในอำนาจของอธิบดี ในการที่จะแต่งตั้งและเสนอพระมหากษัตริย์เพื่อพิจารณา อธิบดีของกรมศึกษาธิการคนแรก คือ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ตำแหน่งพนักงานในออฟฟิศกรมศึกษาธิการ มีบรรดาศักดิ์ ดังนี้ อธิบดี รองอธิบดี สมุหบัญชี นายเวร สารวัตร อาจารย์ เสมียน ผู้ช่วย นักการ ในปี พ.ศ. 2435 ได้รวมกรมต่าง ๆ เข้ามารวมกับกรมศึกษาธิการ และได้ยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ มีเสนาบดีเป็นผู้บังคับบัญชาว่าการกระทรวง ตำแหน่งในกรมศึกษาธิการ มีอธิบดีเป็นผู้บังคับบัญชากลุ่มกรมศึกษาธิการ มีรองอธิบดี หัวหน้าพนักงานแต่งตำรา หัวหน้าสารวัตรตรวจโรงเรียน และผู้จัดการศึกษาพิมพ์การ

ในปี พ.ศ. 2441 ซึ่งเป็นปีที่มีโครงการศึกษาระดับแรก ทำให้มีการแบ่งหน้าที่ของหน่วยต่าง ๆ ออกไป ตำแหน่งงานที่รับผิดชอบทางการศึกษาก็เพิ่มขึ้น การศึกษาในกรุงเทพฯ อยู่ในความรับผิดชอบของกรมศึกษาธิการ ส่วนการศึกษาขึ้นหัวเมืองอยู่ในความรับผิดชอบของข้าหลวงเทศาภิบาล มีตัวแทนของกรมศึกษาธิการ คือ สารวัตรใหญ่ ไปดูแลการจัดการศึกษาในมณฑลให้เป็นไปตามนโยบาย โดยมีหน้าที่ตรวจสอบการวางแผน การเล่าเรียน และทำรายงานประจำปี ยื่นต่อกรมศึกษาธิการ จากมณฑลแบ่งออกเป็นจังหวัด ซึ่งแต่ละจังหวัด เจ้าพนักงานเทศาภิบาล ตั้งสารวัตรคนหนึ่งตรวจการเล่าเรียน สำหรับอำเภอให้เจ้าพนักงานเทศาภิบาลเมืองนั้น ๆ ตั้งสารวัตรรองหนึ่งคน หรือหลายคนแล้วแต่กรณี เป็นผู้ตรวจการเล่าเรียน ซึ่งสารวัตรและสารวัตรรองสำหรับอำเภอ อยู่ในบังคับของเจ้าพนักงานเทศาภิบาล และอยู่ในคำสั่งของสารวัตรใหญ่ เกี่ยวกับการยื่น

รายงาน และตรวจสอบวิชาเล่าเรียนตามลำดับชั้น และการเล่าเรียนทุกอย่าง
เจ้าหน้าที่ของกรมศึกษาธิการ เป็นผู้รับผิดชอบงานการศึกษาในแขวง อำเภอ
จังหวัด และมณฑลร่วมกับข้าหลวงเทศาภิบาล และเจ้าพนักงานพลเรือนในมณฑลต่าง ๆ

สำหรับตำแหน่งสารวัตร คัดเลือกบุคคลที่มีอายุ โดยที่โรงเรียน
ฝึกหัดอาจารย์นั้น ได้เปิดสอนในสาขาฝึกหัดเป็นสารวัตรสำหรับตรวจโรงเรียนชั้น
ตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ในปี พ.ศ. 2445 มีการเปลี่ยนแปลงรูปการ
บริหารในกระทรวงธรรมการ โดยยกฐานะกองตรวจโรงเรียนเป็นกรม เรียกว่า
กรมตรวจ หรือกองตรวจวิชา ซึ่งมีตำแหน่งของเจ้าหน้าที่ คือ เจ้ากรม ปลัดกรม
นายเวร รองเวร เสมียน และนายตรวจแขวง และยกฐานะกองแต่งตำราเรียน
เป็นกรม เรียกว่า กรมแต่งตำราเรียน หรือกองแบบเรียน ซึ่งมีหัวหน้าเป็นชั้น
เจ้ากรม ขึ้นอยู่กับกรมใหญ่ คือ กรมศึกษาธิการ

นอกจากนั้น การดูแลโรงเรียนในชั้นมัธยมศึกษาและวิสามัญศึกษา
เรียกว่า แขวง ซึ่งได้แบ่งเขตแขวงในปี พ.ศ. 2443 และได้ตั้งครูประกาศนียบัตร
ทำหน้าที่เป็นนายแขวง ตำแหน่งของผู้นับคัมภีร์ของแขวงมัธยมศึกษาและวิสามัญ
ศึกษา คือ ผู้ตรวจการ สำหรับหน้าที่การงานของเจ้าหน้าที่ในกรมตรวจ เจ้ากรม
ปลัดกรม มีหน้าที่ตรวจตราการทั้งภายในและภายนอกศาลาเหนือ นายตรวจแขวง
คิดและจัดการกระทำงานในหน้าที่ของตนให้ดำเนินไปตามแบบแผน ซึ่งงานในหน้าที่
ขึ้นอยู่กับว่าจะได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานของแขวงใด ตามเขตวิชา และเขต
สถานที่ ส่วนตำแหน่งตั้งแต่ นายเวรลงไป มีหน้าที่ทำงานธุรการกลางของกรมตรวจ
และสำหรับทำในศาลาเท่านั้น และในปีนี้ได้มีกิจการอย่างหนึ่งที่กรมศึกษาธิการได้
ริเริ่มขึ้นมา ได้แก่ สัมมาจารย์สมาคม ซึ่งจัดตั้งขึ้นด้วยมีวัตถุประสงค์ในการ
ส่งเสริมอาชีพครู เป็นสถานที่พบปะสนทนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการ
ศึกษา และเป็นสถานที่แสวงหาความรู้เพิ่มเติม และมีหนังสือของสมาคมสำหรับสมาชิก
คือ "วิทยากรย์" ซึ่งเป็นการให้ความรู้ในด้านการศึกษาแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัด
การศึกษา และบุคคลทั่วไปที่ให้ความสนใจแก่การศึกษา ซึ่งนับเป็นแหล่งที่ช่วยใน
การอบรม และพัฒนาผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการศึกษาส่วนหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2446 มีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการจัดการศึกษา โดยพระราชบัญญัติพระสงฆ์ทุกระดับชั้นต้องมีหน้าที่บำรุงการศึกษาในวัด และไต่ตั้งให้พระราชาคณะ เป็นผู้อำนวยการศึกษาของมณฑลต่าง ๆ ทุกมณฑล มีหน้าที่ออกไปตรวจสถานการณต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในมณฑลที่รับผิดชอบ และรายงานผลแห่งการจัดการศึกษาให้แก่กรมศึกษาธิการเป็นประจำ การบริหารของคณะสงฆ์ มีเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะแขวง เจ้าคณะหมวดบังคับบัญชาของลงมาตามลำดับ จนถึงเจ้าอาวาส การดำเนินงานของพระร่วมกับกระทรวงมหาดไทยในการจัดการศึกษาในความรับผิดชอบให้เจริญยิ่งขึ้น และปีนี้ได้เริ่มตั้งต้นส่งครูประกาศนียบัตรออกเป็นข้าหลวงธรรมการ 2 คน แต่การบังคับบัญชาข้าหลวงธรรมการนั้น ยังไม่ได้กำหนดแน่นอน การแต่งตั้งตำแหน่งข้าหลวงธรรมการมณฑล เพื่อแทนสภารัตริใหญ่ โดยให้มีหน้าที่จัดการศึกษาร่วมมือกับคณะสงฆ์ในมณฑลนั้น ๆ และไต่ส่งไปเรื่อย ๆ ข้าหลวงธรรมการจะต้อง เป็นผู้เข้าใจนโยบายของรัฐอย่างแจ่มชัด และเป็นผู้จัดการให้ดำเนินไป โดยอาศัยความเกื้อหนุนของเจ้าคณะมณฑล ตั้งเสียว่ากล่าวตักเตือนพระสงฆ์ ให้สั่งสอนพระราชบัญญัติพระสงฆ์นั้นด้วย ข้าหลวงธรรมการจะต้องเป็นผู้ไปตรวจตราวิสาสะ แนะนำการสั่งสอนทั่วไป และแจกจ่ายหนังสือแบบเรียนให้แก่ผู้เลาเรียนจนเพียงพอตลอดทั่วกัน ทั้งจะต้องเป็นผู้มีหน้าที่ตั้งงบประมาณการเบิกจ่าย และเก็บรักษาทะเบียนบัญชีจำนวนต่าง ๆ อันเกี่ยวแก่การศึกษา และผู้ช่วยผู้อำนวยการทั่วไป ด้วยความพร้อมเพรียงของเจ้าคณะมณฑล

ในปี พ.ศ. 2451 มีข้าหลวงธรรมการประจำมณฑล 13 มณฑล และในปี พ.ศ. 2452 มีข้าหลวงธรรมการประจำมณฑลครบทุกมณฑล รวม 15 คน ตำแหน่งราชการในกรมศึกษาธิการ ใน พ.ศ. 2452 มีดังนี้ อธิบดี เจ้ากรมปลัดกรม คือ หัวหน้ากองทั้ง 5 ซึ่งทำหน้าที่ช่วยเจ้ากรม ข้าหลวงธรรมการ พนักงานสอบไล่ พนักงานตรวจการ พนักงานตำรา นายเวรกองสอบไล่วิชา สมุหบัญชี นายเวรสามัญ พนักงานทะเบียน พนักงานรายงาน รองเวร เสมียน เสมียนฝึกหัด ส่วนตำแหน่งข้าราชการฝ่ายโรงเรียน มีอาจารย์ชั้นที่ 1 อาจารย์ชั้นที่ 2 ครูชั้นที่ 1 ครูชั้นที่ 2 ครูชั้นที่ 3 ครูชั้นที่ 4 ครูชั้นที่ 5 นักเรียนสอน

ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้ในแต่ละชั้นของแต่ละตำแหน่ง แตกต่างกันในเรื่องของอัตรา
 เงินเดือนและวุฒิ ในปี พ.ศ. 2453 ตำแหน่งราชการของกรมศึกษาธิการ มี
 เปลี่ยนแปลงไปบ้าง ดังนี้ อธิบดี เจ้ากรม ปลัดกรม คือ หัวหน้ากองทั้ง 5 แต่
 เป็นผู้ช่วยเจ้ากรมเสีย ข้าราชการกรมการ และผู้ช่วยข้าราชการกรมการ พนักงาน
 สอบไล่ และตรวจการ พนักงานแต่งตำรา นายเวร รองเวร เสมียน

ในปี พ.ศ. 2452 ได้มีการตกลงกันว่า กระทรวงมอบให้ชาหลวง
 เทศาภิบาล รับผิดชอบการจัดการศึกษาตามมณฑล ให้ชาหลวงกรมการ ซึ่ง
 กระทรวงกรมการแต่งตั้ง เป็นผู้จัดการศึกษาขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของชาหลวง
 เทศาภิบาล ต่อมากระทรวงกรมการได้แต่งตั้งตำแหน่งกรมการเมืองขึ้น เพื่อ
 แบ่งเบาภาระของชาหลวงกรมการ โดยมีกรมการเมือง มีหน้าที่รับผิดชอบ
 ตรวจและจัดการศึกษาในจังหวัดของตน นับเป็นครั้งแรกที่วิธีการควบคุมการศึกษา
 โดยตัวแทนของรัฐบาลกลาง ซึ่งประจำอยู่ตามหัวเมือง ได้เริ่มมีขึ้นทั่วประเทศ

การคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการในยุคนั้น พระมหากษัตริย์มีอิสระใน
 การที่จะคัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน และระยะนี้มีคนน้อย พระมหากษัตริย์ทรงรู้จัก
 โดยทั่วถึง พระองค์คัดเลือกบุคคลโดยพิจารณาความรู้ ความสามารถ และความ
 ประพฤติ แล้วพระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง สำหรับตำแหน่งผู้บริหาร
 การศึกษาชั้นสูง คือ เสนาบดี อธิบดี เจ้ากรม ส่วนตำแหน่งอื่น ๆ ในแต่ละกรม
 อยู่ในการพิจารณาคัดเลือกของผู้บังคับบัญชาของแต่ละกรม แล้วเสนอเสนาบดี
 เพื่อพิจารณาแต่งตั้ง หรือผู้บังคับบัญชาพิจารณาแต่งตั้งเอง การบังคับบัญชาก็ตาม
 กฎหมาย คือ พระบรมราชโองการ การคัดเลือกบุคคลนั้น คัดเลือกบุคคลที่มี
 ประสบการณ์การทำงานนั้นมาแล้ว แต่งตั้งให้ทำงาน หรือคุณคนมีแววเอามาฝึกงาน
 เพื่อรับตำแหน่งงานนั้น บางทีเรียกมาอบรมฝึกสอนเฉพาะบุคคล 4

4 สัมภาษณ์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล, อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร
 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม, วันอังคารที่ 12
 มกราคม พ.ศ. 2514 เวลา 10.45 - 11.30 น.

การจัดระบบการเงินเพื่อการศึกษา

สำหรับในช่วงระยะหลังปี พ.ศ. 2430 ถึงปี พ.ศ. 2453 การเงินที่ใช้ในการจัดการศึกษา ได้มาจากแหล่งต่าง ๆ คือ

1. งบประมาณ ได้รับเงินจกสรรมาจากพระคลัง สำหรับกระทรวงธรรมการ เพื่อใช้จ่ายในการจัดการศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2435 ถึงปี พ.ศ. 2453 กระทรวงธรรมการได้รับเงินงบประมาณจากพระคลัง ดังนี้⁵

<u>ปี พ.ศ.</u>	<u>งบประมาณที่กระทรวงธรรมการได้รับ (บาท)</u>
2435	297,420.32
2436	407,092.56
2437	300,733.08
2438	341,532.16
2439	294,874.16
2440	627,720.00
2441	597,649.00
2442	473,401.39
2443	1,005,832.40
2444	1,000,166.53
2445	1,078,901.61
2446	1,218,117.39
2447	1,372,583.44
2448	1,348,732.33
2449	1,426,640.27

⁵ รong. ศยามานนท์, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ. (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2495), หน้า 175 - 176.

ปี พ.ศ.

งบประมาณที่กระทรวงธรรมการได้รับ (บาท)

2450	1,422,214.03
2451	1,539,668.00
2452	1,538,641.00
2453	1,316,782.00

2. ค่าเล่าเรียน จากโครงการศึกษา 2441 ได้กล่าวถึงค่าเล่าเรียนไว้ในภาคการศึกษาในกรุงเทพฯ หัวข้อที่ 27 ว่า ค่าเล่าเรียนที่นักเรียนได้เสียในโรงเรียนชั้นกลาง และชั้นสูงเหล่านี้ จะนำมาเป็นทุนช่วยการใช้จ่ายแผ่นดินในการศึกษาให้เบาบางลง

3. อาคารการเล่าเรียน จากโครงการศึกษา 2441 ได้กล่าวถึงการใช้จ่ายสำหรับการศึกษาในภาคการศึกษาในหัวเมือง ในหัวข้อที่ 9 ว่า การใช้จ่ายสำหรับการศึกษา ควรจะตั้งอาคารการเล่าเรียน เก็บเป็นเรตในมณฑลนั้น วิธีที่จะเก็บนั้นแล้วแต่กระทรวง คลังกับข้าหลวงเทศาภิบาลในมณฑลนั้น จะตั้งวิธีเก็บสมควรกับเทศ ใช้จ่ายในการศึกษา สำหรับเมืองและมณฑลนั้นเอง ถ้าเป็นการสมควรที่จะต้องบำรุงแล้ว เงินแผ่นดินในกรุงเทพฯ จะอนุญาตให้เป็นส่วนในการใช้จ่าย บำรุงการเล่าเรียนในหัวเมืองนั้นพอควรแก่ที่จะเป็นไปได้

4. เงินที่มีผู้บริจาคให้เป็นการกุศล สำหรับเงินบริจาคนี้ ได้จากการเรียไร หรือขอบริจาคจากผู้เห็นคุณค่าของการศึกษา หรือเป็นเงินที่มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคให้เอง ดังปรากฏในประวัติกระทรวงศึกษาธิการว่า "พระภิกษุที่ต้องมาเป็นครูประจำเดือนในโรงเรียน จำเป็นที่ได้รับการอุดหนุนกว่าปกติ จึงสมควรที่จะแนะนำชักชวนสัปบุรุษทยอยทั้งหลาย ให้ออกทรัพย์เกื้อกูลอุดหนุนแก่พระภิกษุที่เป็นครูนั้น ส่วนสถานที่จะเป็นโรงเรียน ถ้าวัดใดไม่มีศาลา อาคารอันใดที่จะเป็นโรงเรียนได้ ก็ควรที่จะบอกบุญเรียไรสัปบุรุษทยอยในบริเวณนั้น ให้ออกทุนทรัพย์มากก่อสร้างขึ้น ต่อการเหล่านี้จะสำเร็จด้วยกำลังสัปบุรุษทยอยไม่ได้แล้ว จึงควรขอความอุดหนุนจากรัฐบาลต่อภายหลัง"

สรุป

การจัดระบบการบริหารการศึกษาไทย เริ่มมีระบบระเบียบเมื่อตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นมารับผิดชอบในการบริหารการศึกษา ในปี พ.ศ. 2430 ต่อมาโดยฐานะเป็นกระทรวงธรรมการ ในปี พ.ศ. 2435 มีกรมอยู่ในสังกัด 5 กรมด้วยกัน และได้มีการเปลี่ยนแปลงหน่วยงาน และตำแหน่งงานเรื่อยมา ตามความเหมาะสมของสภาพงาน และหน้าที่ สำหรับนโยบายในการจัดการศึกษาระยะแรกมุ่งฝึกคนเข้ารับราชการ และมุ่งจัดการเล่าเรียนให้เจริญแพร่หลาย ต่อมาเป็นนโยบายการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อคัดเลือกบุคคลที่สามารถไปศึกษาในต่างประเทศ ในระยะหลังคนนิยมมุ่งเข้าศึกษาเล่าเรียน เพื่อรับราชการมากขึ้น จึงได้เปลี่ยนนโยบายเป็นการจัดการศึกษา โดยให้ราษฎรหนังสือทั่วประเทศโดยเร็ว และให้ราษฎรหนังสือพอสมควรแก่สภาพ เพื่อไปประกอบอาชีพตามภูมิลำเนาของตน การจัดระบบการบริหารการศึกษาในระยะแรกนี้มีหน่วยงานกลาง ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาเป็นแบบการโยงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง การจัดการศึกษาในส่วนกลางนั้น อยู่ในความควบคุมของกรมศึกษาธิการ ส่วนการจัดการศึกษาในส่วนภูมิภาค เป็นแบบการมอบอำนาจในการจัดการศึกษาให้แก่ข้าราชการ ซึ่งได้รับแต่งตั้งไปจากส่วนกลางดูแลรับผิดชอบ โดยมีข้าหลวงเทศาภิบาล ซึ่งแต่งตั้งไปจากกระทรวงมหาดไทย และสารวัตรใหญ่ ซึ่งแต่งตั้งไปจากกรมศึกษาธิการ เป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาในเขตมณฑลนั้น ข้าหลวงเทศาภิบาล รับผิดชอบในการจัดการตั้งโรงเรียน หากรู้ และหาเงินใช้จ่ายเพื่อการศึกษา สำหรับสารวัตรใหญ่นั้น รับผิดชอบในการตรวจสอบ วางแผนการเล่าเรียน และวิชาที่เรียน แล้วทำรายงานประจำปียื่นต่อกรมศึกษาธิการ ทั้งมีหน้าที่ในการควบคุมบังคับบัญชา สารวัตร และสารวัตรรอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2453 ได้มีการแบ่งอำนาจในการจัดการศึกษาเบื้องต้นแก่ราษฎรในส่วนภูมิภาค โดยมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยทำ และมอบให้กระทรวงนครบาลช่วยจัดการศึกษาเบื้องต้นแก่ราษฎรในกรุงเทพฯ ซึ่งจะเริ่มทำใน พ.ศ. 2454 ส่วนกระทรวงธรรมการ มีหน้าที่จัดการศึกษาชั้นสูงกว่าขึ้นไป การศึกษาในส่วนภูมิภาคให้ข้าหลวงธรรมการ ซึ่งแต่งตั้งไปจากกระทรวงธรรมการ เป็นผู้

จัดการศึกษา โดยขึ้นอยู่กับความบังคับบัญชาของข้าหลวงเทศาภิบาลโดยตรง การเงินที่ใช้ในการจัดการศึกษาในช่วงระยะนี้ ได้จากพระคลัง ค่าเล่าเรียน อากาศการเล่าเรียน และเงินบริจาค ในยุคนี้ก็มีสามัคยาจารย์สมาคม ตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมอาชีพครู ในปี พ.ศ. 2445 สำหรับการจัดระบบการบริหารการศึกษาไทย ในระหว่างปี พ.ศ. 2430 - 2453 สรุปเป็นแผนผังได้ดังแผนผังที่ 2

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การจัดระบบการบริหารการศึกษาไทยในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

(พ.ศ. 2454 ถึง พ.ศ. 2474)

การจัดระบบการบริหารการศึกษาไทย ในปี พ.ศ. 2430 จนถึงปี พ.ศ. 2453 นั้น ถือได้ว่าเป็นยุคที่วางรากฐานสำหรับระบบการบริหารการศึกษาไทย สำหรับในปี พ.ศ. 2454 ถึงปี พ.ศ. 2474 นี้ เป็นระยะเวลาที่ระบบการบริหารการศึกษาไทยเริ่มออกงาม และขยายตัวออกไป โดยได้มีการเปลี่ยนแปลงยุบขยาย หรือรวมหน่วยงานทางการศึกษาต่าง ๆ ตลอดจนเปลี่ยนชื่อหน่วยงานเป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสมของสภาพการศึกษา และสภาพบ้านเมืองในแต่ละระยะนั้น ในปี พ.ศ. 2456 ได้มีโครงการศึกษาชาติ พ.ศ. 2456 ซึ่งจากโครงการนี้ จัดให้มี ประถมสามัญ 3 ปี ประถมวิสามัญ 2 ปี นักเรียนที่จบประถมสามัญแล้ว ให้เรียน ต่อในชั้นมัธยม 6 ปี เมื่อผ่านมัธยมปีที่ 6 แล้ว จะเรียนต่อไปถึงชั้นมัธยมปีที่ 8 หรือจะไปเรียนอาชีวศึกษา ซึ่งครั้งนั้น เรียกว่า วิสามัญศึกษา ได้โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 นี้ วิสามัญมีแต่คานประถม และอุดมศึกษา ในปี พ.ศ. 2458 จึง เพิ่มวิสามัญศึกษาชั้นมัธยมขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2459 ได้มีการขยายการอุดมศึกษามากขึ้น เพราะ มีมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในปีนี้ได้มีการ ปรับปรุงแผนการศึกษา แยกเป็น แผนการศึกษาสำหรับผู้ชาย และแผนการศึกษา สำหรับผู้หญิง คือ ให้ผู้ชายเรียนประถม 3 ปี มัธยม 8 ปี ส่วนผู้หญิงเรียนประถม 3 ปี มัธยม 6 ปี จบมัธยมปีที่ 6 แล้ว ให้ไปเรียนอาชีวศึกษา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2464 จึงได้มีการแก้ไขให้ผู้ชายและผู้หญิงใช้แผนการศึกษาเดียวกัน ในปี พ.ศ. 2471 ได้มีการแก้ไขหลักสูตรมัธยมตอนปลาย ออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกกลาง แผนกภาษา และแผนกวิทยาศาสตร์ แต่แผนกกลางยกเลิกในปี พ.ศ. 2476 สำหรับหลักสูตรชั้นประถมและมัธยมอื่น ๆ คงเป็นไปตามเดิม

การจัดระบบการบริหารการศึกษา ในช่วงระยะก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นระบอบประชาธิปไตย ในช่วง พ.ศ. 2454 ถึง พ.ศ. 2474 นี้ การจัดการศึกษาระบบงานต่าง ๆ เริ่มมีกฎระเบียบต่าง ๆ เข้ามาใช้ในการควบคุมการดำเนินงาน โดยในปี พ.ศ. 2461 มีพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์มาเพื่อควบคุมการดำเนินงานของโรงเรียนเอกชน ปี พ.ศ. 2464 มีพระราชบัญญัติประถมศึกษาออกมาเพื่อใช้บังคับเด็กในวัยเล่าเรียน คือ 7 ปี บริบูรณ์ ต้องเรียนอยู่ในโรงเรียนประถม จนอายุได้ 14 ปี บริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน และมีการควบคุมให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ พร้อมทั้งมีการเก็บเงินจากประชาชนมาช่วยในการจัดการศึกษาค้น เริ่มมีระเบียบในการแต่งตั้งผู้ที่เข้าดำรงตำแหน่งในการบริหารการศึกษาต่าง ๆ ตลอดจนเริ่มมีการอบรมให้ความรู้แก่ศึกษาธิการและครูใหญ่ วิชาของการของระบบการบริหารการศึกษาในระยะนี้มีดังนี้

นโยบายในการจัดการศึกษา

เมื่อได้มีประกาศตั้งโรงเรียนมหาดเล็ก เป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2453 นั้น นโยบายสำหรับการจัดตั้งโรงเรียนนี้ ปรากฏว่า เน้นการศึกษาในระดับสูง เพื่อฝึกหัดข้าราชการฝ่ายพลเรือน สำหรับส่งคนไปรับราชการทุกกระทรวง ทบวง กรม ดังปรากฏในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

"บัดนี้ การปกครองท้องถิ่นที่ลึงระเบียบแบบแผนอยู่แล้ว เป็นอันมีใช้ว่าการปกครองนั้น เป็นเฉพาะหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยและนครบาล กระทรวงอื่น ๆ ย่อมมีหน้าที่ ซึ่งจะจัดการ เป็นการอาศัยซึ่งกันและกัน และรับผิดชอบด้วยกันทั่วพระราชอาณาจักร รวมนับว่าเป็นการปกครองของรัฐบาลอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่การฝึกหัดข้าราชการฝ่ายพลเรือนสำหรับส่งคนออกไปรับราชการกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียวกัน หาพอเพียงแก่ราชการปกครองพระราชอาณาจักรทุกวันนี้ไม่ ส่วนการจะขยายการโรงเรียนให้กว้างขวางออกไป สำหรับส่งคนไปรับ

ราชการทุกกระทรวง ทบวง กรม การจัดการโรงเรียนให้เป็นแผนกวิชา
ต่าง ๆ เช่น กฎหมายปกครองการต่างประเทศ การเกษตร การช่าง และการ
แพทย์ เป็นต้น....." 1

จากพระราชดำรินี้ จะเห็นได้ว่า ในการจัดการศึกษาระยะแรกนี้
มุ่งฝึกคนเพื่อใช้ราชการ เพราะเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์กำลังขยายกว้างขวางออกไป
ต่อมารัฐบาลเห็นว่า ประชาชนมีคตินิยมในการรับราชการ จึงคิดขยายการ
ศึกษาให้กว้างขวางออกไป จนได้ชื่อว่า เป็นการศึกษาแห่งชาติ คือ สอนให้
พลเมืองมีความรู้ในการทำมาหากินเลี้ยงชีพโดยสมควรแก่สภาพ ไม่เฉพาะฝึกคน
สำหรับใช้ในราชการเท่านั้น แต่เน้นการศึกษาวิชาหาเลี้ยงชีพ และกระทรวง
ธรรมการมีนโยบายส่งเสริมอาชีพศึกษาและหัตถศึกษา ดังจะเห็นได้จากพระราช
ดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.....

"ว่าถึงการเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินก็กล่าว
ยืนยันได้ว่า ไม่เป็นการเลวทรามกว่าเสมียน หรือเป็นข้าราชการ ดังที่คนเป็น
อันมาก ยังสำคัญผิดอยู่นั้นเลย....." 2

เพื่อเป็นการสนับสนุนพระราชดำรินี้ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้กระทรวงธรรมการ จัดให้มีการแสดงศิลปหัตถกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมี
พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ เป็นผู้ดำเนินการ และจากคำ

1 กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 -
2507 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2501), หน้า 207 - 208.

2 "รายงานการแจกรางวัลเงินขวัญ ในส่วนรางวัลของหลวง
ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่นักเรียนโรงเรียนประถมนครราชสีมา"
วิทยากรย, เล่ม 13 ตอนที่ 11 ร.ศ. 131 - 132, หน้า 384.

กราบบังคมทูลของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เมื่อวันที่เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดการ
แสดงงานศิลปหัตถกรรมนั้น เห็นได้ชัดถึงนโยบายในการที่จะจัดการศึกษาในเวลา
ต่อไป คือ

"ความประสงค์แห่งการแสดงศิลปหัตถกรรมนี้ เพื่อจะแนะนำชักจูงให้
เด็กชายหญิงในปัจจุบันนี้ เอาใจใส่ฝึกหัดศิลปหัตถกรรม ซึ่งเป็นทางเลี้ยงชีพต่าง ๆ
เพื่อจะกันการที่เด็กทั้งหลายพากันนิยมในการ เป็นเสมียนให้น้อยลง....." 3

ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2456 ได้มีการแก้ไขระเบียบการศึกษาใหม่
โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 นี้ มีนโยบายเน้นการที่จะสอนให้พลเมืองมีความรู้ใน
การที่จะเลี้ยงชีพได้โดยสมควรแก่สภาพของตน ได้มีประกาศเปลี่ยนแปลงวิธีจัด
การศึกษาที่สำคัญ ๆ หลายอย่าง ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น แต่ที่สำคัญยิ่งขึ้น
คือ ศึกษาวิชาเลี้ยงชีพ ได้แก่ การศึกษาฝ่ายหัตถกรรม กสิกรรม พาณิชยการ
การแพทย์ การครู และวิชาเสมียนเอก ในปี พ.ศ. 2458 ได้มีการแก้ไข
ประเภท และภาคการศึกษาบางอย่าง โดยการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ มุ่งที่จะขยาย
ชั้นของวิสามัญศึกษาให้กว้างขวางขึ้น คือ มีชั้นมัธยมวิสามัญชั้นต้น ชั้นกลาง และ
ชั้นสูง ในปี พ.ศ. 2459 โดยฐานะโรงเรียนข้าราชการพลเรือน เป็นจุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย จัดการสอนชั้นอุดมศึกษา ซึ่งได้เริ่มขยายงานเป็นลำดับ
โดยในระยะแรกตั้ง เน้นการศึกษาทางด้านอักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ แพทย์
ศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และรัฐศาสตร์ โดยผู้ที่ศึกษาจบหลักสูตรการศึกษา 3
ปี แล้ว จะได้ประกาศนียบัตร ต่อมาจึงได้ขยายถึงชั้นปริญญา แต่ละสาขาวิชาได้
เจริญรุดหน้าเป็นลำดับ และมีการเพิ่มวิชาการศึกษาให้การศึกษามากขึ้นตามความเหมาะสม
สมควร

ในปี พ.ศ. 2461 มีพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ซึ่งจากพระ
ราชบัญญัติ ได้เน้นถึงการจัดการศึกษาในส่วนที่ผู้จัดการ โรงเรียนราษฎร์ต้องจัด
ให้แก่เด็กเรียน ดังนี้

1. ไทฮาน เขียน และเข้าใจภาษาไทยได้โดยคล่องแคล่ว

พอสมควร

2. ไทได้ศึกษาหน้าที่พลเมืองที่ดี ปลูกฝังความรักภักดีใน
กรุงสยาม และความรู้แห่งภูมิประเทศ รวมทั้งพงศาวดาร ทำน่านเมือง และ
ภูมิศาสตร์ด้วยเป็นอย่างดี

ในปี พ.ศ. 2462 ได้มีรายงานการประชุมอุปราชา และสมุหเทศา
ภิบาล แผนกกระทรวงศึกษาธิการ 4 จากข้อความที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ชี้แจงให้ที่ประชุมทราบนั้น จะเห็นได้ถึงนโยบายการ
ศึกษาของชาติที่จะจัดต่อไป คือ

".....พระบรมราโชบายในการจัดการศึกษา จึงขยายกว้างออก
ไปเป็นการศึกษาสำหรับชาติ (National Education) ที่จะพระราชทานความรู้
แก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ตลอดทั้งหญิงชายทั่วหน้า ตามควรแก่อัธยาของตน.....
การศึกษาสำหรับชาติที่จะให้ราษฎรได้เรียนทั่วหน้าตามควรแก่อัธยา จะมีแต่ฝ่าย
สามัญอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีวิสามัญศึกษาสอนวิชาคุณธรรม หัตถกรรม และ
พาณิชยกรรมด้วย....." 5

ในปี พ.ศ. 2464 มีโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 ซึ่งดัดแปลงมา
จากฉบับ พ.ศ. 2456 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2458 นั้น ความนิยมอาชีพเสมียนยัง
คงมีอยู่ แต่นโยบายในการจัดการศึกษามุ่ง "การศึกษาสำหรับชาติ" เพื่อยกคน
ทั้งชาติให้มีความรู้สูงขึ้น การจัดการศึกษาเปลี่ยนจากการจัดเฉพาะสำหรับหมู่คณะ
มาเป็นการศึกษาสำหรับคนส่วนใหญ่ เพื่อเร่งรัดคุณภาพของคนให้มีความรู้ ความ
คิด สอดคล้องกับรัฐประศาสน์นโยบายของประเทศ ที่จะแก่กฎหมายให้ทันสมัย
เพื่อรัฐจะไม่ต้องหวังให้ "กฎหมายรอคน"

4 ใช้ชื่อกระทรวงศึกษาธิการ เพราะในปีนี้ได้มีการเปลี่ยนชื่อ
กระทรวงธรรมการ เป็นกระทรวงศึกษาธิการ.

5 กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 270 - 271.

การจัดการศึกษานั้น ได้กำหนดเป็น 2 ภาค คือ ภาคการศึกษาสำหรับ ทหาราษฎร ได้แก่ ความรู้ทั้งฝ่ายสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา ซึ่งสมควรจะให้ ราษฎรมีความรู้เป็นพื้นไว้ทุกคน กับภาคศึกษาพิเศษ ได้แก่ ความรู้ฝ่ายสามัญศึกษาที่ เหนือจากนั้นขึ้นไป อันไม่จำเป็นสำหรับจะท่องจำเสมอกันทุกคน ซึ่งเรียกว่า มัธยมศึกษาและวิสามัญศึกษา ที่ต่อนั้นขึ้นไป เป็นวิชาความรู้ที่ไม่บังคับ สุกแล้วแต่ ฎีกาพิเศษทรัพย์และสติปัญญา ที่จะเล่าเรียนได้เพียงใด ในส่วนการจัดการศึกษา สำหรับทหาราษฎร ซึ่งกระทรวงมหาดไทยจัดนั้น มุ่งให้อ่านออกเขียนได้เท่านั้น ความรู้จึงไม่เท่ากับหลักสูตรมูลศึกษาของกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ

ในปีนี้ ได้มีพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ขึ้นมา โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้เด็กที่อยู่ในวัยเล่าเรียน ได้เรียนอยู่ในโรงเรียนประถม และจากคำแนะนำของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ 2 กล่าวถึงพระราชบัญญัติประถมศึกษา ดังนี้

"พระราชประสงค์ในการใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา เพื่อจะให้ ราษฎรมีความรู้ควรแก่สภาพ หลักสูตรประถมที่บังคับไว้ จึงมีความสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนวิชาสามัญศึกษา และวิชาวิสามัญศึกษา ทั้ง 2 ส่วน นี้ สำเร็จ โดยบริบูรณ์ จึงจะครบองค์แห่งการอบรม ผู้จะเรียนสูงขึ้นไปกว่าที่บังคับ คือ เรียนมัธยม จะเว้นสามัญศึกษาไว้ก่อนได้ จึงยอมให้เรียนจบประถมปีที่ 3 แล้ว เลยขึ้นมัธยมที่เดียว แต่ส่วนมากที่สุดนั้น เรียนเพียงเท่าที่บังคับต้องเรียนจบประถม สมบูรณ์ คือ ประถมปีที่ 5 ในบัดนี้ พวกนี้มีอัตรภาพเป็นกสิกรเกือบทั้งหมด เพราะ สยามเป็นประเทศเพาะปลูก เพราะฉะนั้นวิชาอาชีพอันเป็นส่วนวิชาวิสามัญใน ประถม จึงเป็นวิชาเพาะปลูกร้อยละ 90 เศษเหลือเล็กน้อย นอกนั้นจึงเป็น วิชาพาณิชย์ หรือหัตถกรรมโดยจะเพาะ ที่กล่าวโดยจะเพาะก็เพราะวิชา พาณิชย์ หรือหัตถกรรมยอมแทรกอยู่ในวิชาการศึกษาด้วยเหมือนกัน....." 6

6 "คำแนะนำของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 2 เรื่องวิชา เพาะปลูกเป็นส่วนสำคัญ สำหรับพระราชบัญญัติ" วิทยาคารย เล่ม 23 ตอนที่ 11 พ.ศ. 2465 - 2466, หน้า 739.

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าการศึกษา นั้น เน้นในด้านการศึกษาให้ราษฎรทุกคนมีความรู้ตามควรแก่ตน และเน้นไปในทางวิสามัญศึกษา โดยเฉพาะทางคานถลึงกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทย ค้ำยมุ่งหวังให้คนได้กระจายกันในการทำงาน ไม่มุ่งเข้าสู่เป็นเสมียนเพียงคานเดียว ทางการศึกษาที่คานถลึงกรรมนั้น คงเน้นมาทุกยุค และในยุคนี้ เน้นทางคานถลึงกรรมทุกระดับ ในปี พ.ศ. 2460 ได้มีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมคานถลึงกรรมขึ้นมา เพื่อผลิตครูไปสอนตามนโยบายการจัดการศึกษา ซึ่งเน้นทางคานถลึงกรรม เนื่องจากครูประกาศนียบัตรที่ผลิตออกมานั้น ยังไม่เพียงพอกับการขยายตัวของประชาชน

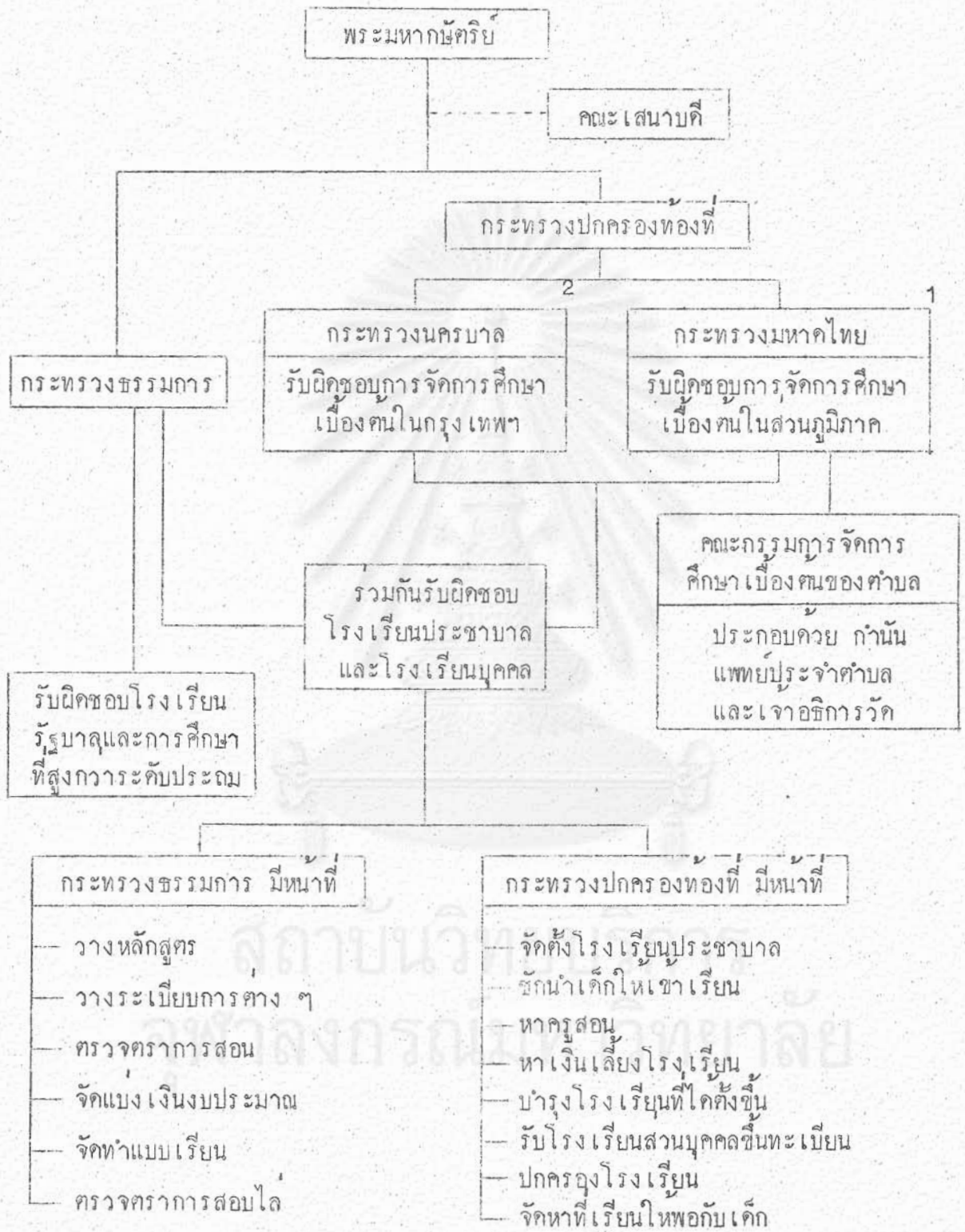
การจัดการองค์การบริหารการศึกษา

ในการประชุมเทศบาล เกี่ยวกับกิจการศึกษา ในปี พ.ศ. 2452 นั้น ได้ตกลงแบ่งความรับผิดชอบในการจัดการศึกษา ระหว่างกระทรวงธรรมการ กระทรวงปกครองท้องที่ คือ กระทรวงนครบาล และกระทรวงมหาดไทย โดยกระทรวงมหาดไทยเริ่มดำเนินงานปี พ.ศ. 2453 และกระทรวงนครบาลเริ่มดำเนินงานในปี พ.ศ. 2454 บรรดาโรงเรียนรัฐบาล กระทรวงธรรมการเป็นผู้รับผิดชอบ และกระทรวงปกครองท้องที่นั้น มีหน้าที่รับผิดชอบเท่าที่กระทรวงธรรมการมอบหมายให้ ส่วนโรงเรียนประชาบาล และโรงเรียนบุคคล กระทรวงธรรมการ กับกระทรวงปกครองท้องที่ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันดังต่อไปนี้

“กระทรวงปกครองท้องที่ มีหน้าที่จัดตั้งโรงเรียนประชาบาล ชักนำเด็กให้เข้าเรียน หาครูสอน หาเงินเลี้ยงโรงเรียน บำรุงโรงเรียนที่ได้ตั้งขึ้นแล้วรับโรงเรียนบุคคลขึ้นทะเบียน และเป็นเจ้าของปกครองโรงเรียน 2 จำพวกนี้ตลอดไป จัดการให้เด็กที่เล่าเรียนเพียงพอแก่จำนวนเด็กที่อายุสมควรจะเข้าเล่าเรียนทั้งชายและหญิงทั่วทุกตำบล

กระทรวงธรรมการ มีหน้าที่วางหลักสูตร และระเบียบการต่าง ๆ ตรวจตราให้การฝึกสอนของโรงเรียนนั้น ๆ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบ และความประสงค์ของบ้านเมือง ที่จะให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองดี เฉลี่ยแบ่งเงินบำรุงการศึกษาให้มาก และนอยตามความสมควร แก่คุณประโยชน์ที่เกิดแก่โรงเรียน

ระบบการบริหารการศึกษาไทย พ.ศ. 2452 - 2454

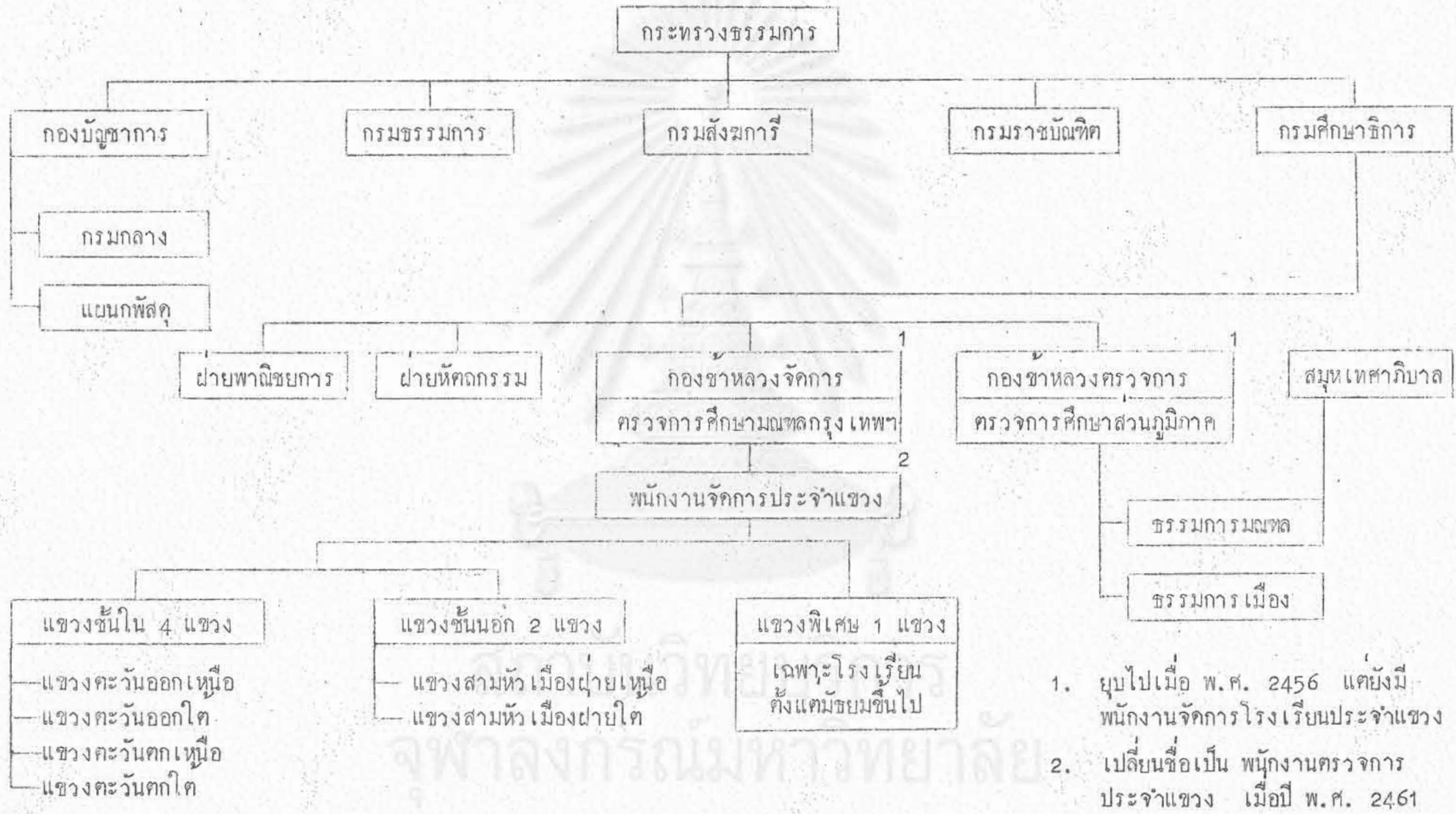
1. เริ่มดำเนินการตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2453
2. เริ่มดำเนินการตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2454

ในปี พ.ศ. 2454 ได้มีการจัดหน่วยงานในกระทรวงธรรมการ แบ่งเป็นแผนกบัญชาการ มีกรมกลาง แผนกบัญชี และแผนกสำรวจ ซึ่งคุมข้าหลวงตรวจการที่มีหน้าที่ไปตรวจการศึกษาหัวเมือง โดยมีสำนักงานอยู่ในกระทรวง นอกจากนี้ มีกรมสังฆการี กรมธรรมการ กรมราชบัณฑิต และกรมศึกษาธิการ สำหรับกรมศึกษาธิการ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการโรงเรียน ตลอดจนการตรวจและจัดการศึกษาทั่วไปนั้น เดิมมี 5 กอง ป็นนี้แยกกองแบบเรียนไปกรมราชบัณฑิต และกองทะเบียนไปกองกลางของแผนกบัญชาการ จึงเหลืออยู่ 3 กอง คือ กองกลาง กองตรวจโรงเรียน และกองสอบไล่วิชา

ในปี พ.ศ. 2455 มีการเปลี่ยนแปลงในการจัดหน่วยงานถึง แผนผังที่ 4 โดยมีหน่วยงานในกระทรวงธรรมการ ประกอบด้วย กองบัญชาการ มีกรมกลาง ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการเงิน และแผนกพัสดุอยู่ในสังกัดกรมธรรมการ กรมสังฆการี กรมบัณฑิต และกรมศึกษาธิการ มีหน่วยงานฝ่ายพาณิชยกรรม และฝ่ายหัตถกรรมเพิ่มขึ้น เพื่อสนับสนุนนโยบายการจัดการศึกษา สำหรับการตรวจตราเรื่องการศึกษาในมณฑลกรุงเทพฯ นั้น แบ่งแขวงการศึกษาเป็น 7 แขวง คือ แบ่งตามท้องที่ 6 แขวง ได้แก่ แขวงชั้นในจังหวัดกรุงเทพฯ 4 แขวง และแขวงชั้นนอก 2 แขวง กับแขวงพิเศษเฉพาะโรงเรียน ตั้งแต่ชั้นมัธยมขึ้นไปทั่วทั้งมณฑลกรุงเทพฯ อีก 1 แขวง รวมเป็น 7 แขวง มีเจ้าพนักงานตรวจ เรียกว่า พนักงานจัดการประจำแขวงละคน เจ้าพนักงานนี้ทำงานทั้งของกระทรวงนครบาล และกระทรวงธรรมการ สำหรับพนักงานจัดการนั้น ขึ้นอยู่กับกองข้าหลวงจัดการ (กองตรวจโรงเรียนเดิม)

ในส่วนการตรวจการศึกษาในส่วนภูมิภาคนั้น มีข้าหลวงธรรมการ และผู้ช่วยธรรมการ เมืองคำเนินการ มีข้าหลวงตรวจการเป็นผู้ตรวจ โดยขึ้นอยู่กับกองข้าหลวงตรวจการ (แผนกสำรวจเดิม) ทั้งกองข้าหลวงจัดการ และกองข้าหลวงตรวจการ ในระยะนี้ขึ้นอยู่กับกรมศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2456 ยุบกองข้าหลวงตรวจการ กับกองข้าหลวงจัดการ แต่ยังมีพนักงานจัดการโรงเรียนประจำแขวงอยู่ และในปี พ.ศ. 2458 มีตำแหน่งงานสำหรับกรมสามัญศึกษา และกรมวิสามัญศึกษาขึ้นมา แต่ยังไม่ได้ตั้งกรมทั้ง 2 นี้ขึ้น และในปีนี้ได้แบ่งอาณาเขต

การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2455

1. ยุบไปเมื่อ พ.ศ. 2456 แต่ยังมีพนักงานจัดการโรงเรียนประจำแขวง
2. เปลี่ยนชื่อเป็น พนักงานตรวจการประจำแขวง เมื่อปี พ.ศ. 2461

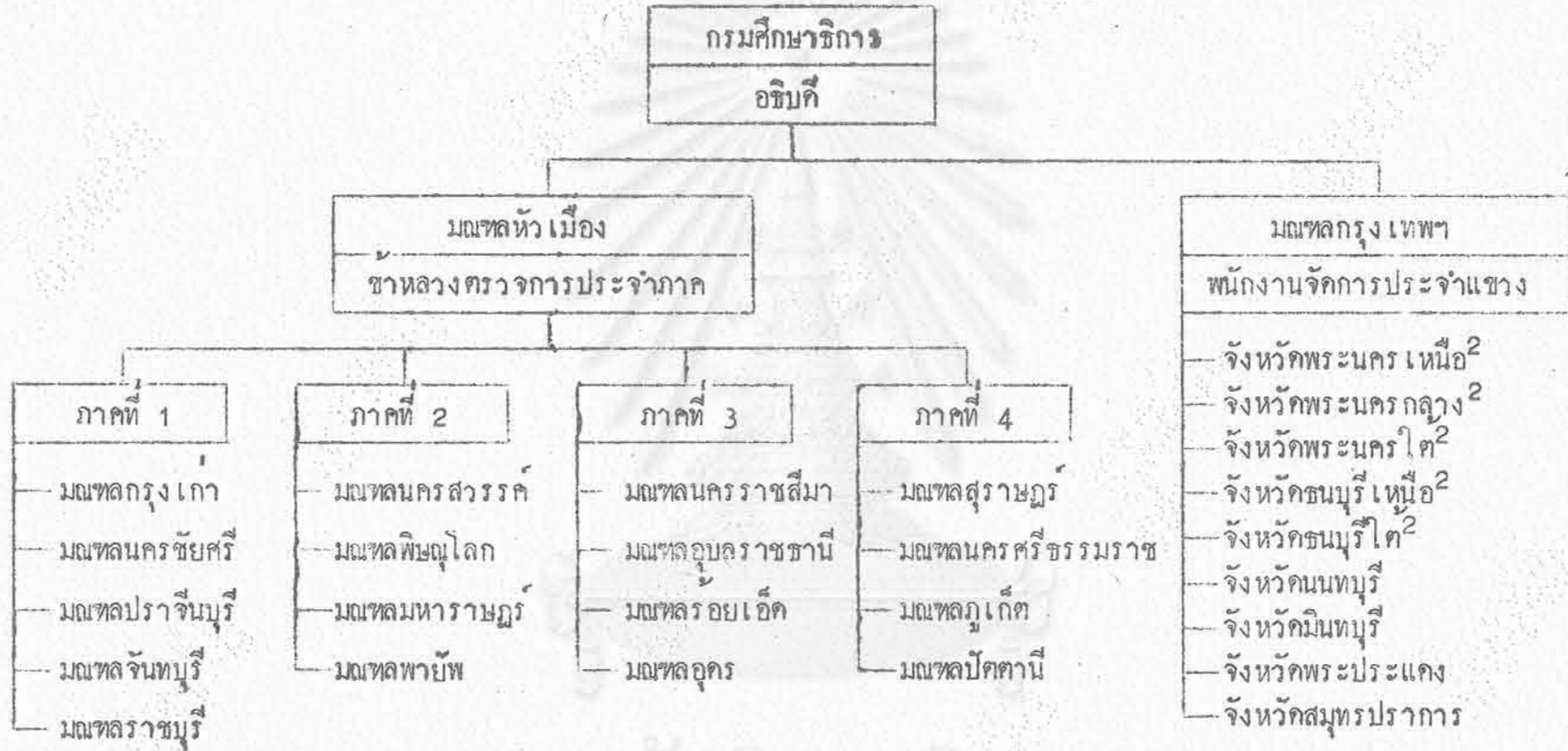
การตรวจราชการศึกษาหัวเมือง นอกจากกรุงเทพฯ ออกเป็น 4 ภาค และตั้ง
ตำแหน่งข้าหลวงตรวจการขึ้นภาคละคน ดูแลการงานแผนกกรรมการให้เป็นไปตาม
ระเบียบ สำหรับแขวงศึกษามณฑลกรุงเทพฯ แบ่งเป็น 9 แขวง เพื่อให้เหมาะ
แก่ท้องที่ซึ่งขยายใหม่ แขวงทั้ง 9 นี้ แต่ละแขวงมีนายตรวจแขวงเป็นหัวหน้าตรวจ
การ ส่วนโรงเรียนของบุคคล และโรงเรียนของท้องถิ่นนั้น โรงเรียนนี้อยู่ในท้องที่
จังหวัดใด ก็ให้พนักงานจัดการโรงเรียน และกรรมการจังหวัดเป็นผู้ตรวจตราด้วย
การแบ่งเขตการตรวจการศึกษาในปี พ.ศ. 2458 ดังแผนผังที่ 5

ต่อมาในปี พ.ศ. 2459 ได้มีการปรับปรุงหน้าที่ราชการของกระทรวง
กรรมการ ดังแผนผังที่ 6 เพื่อความสะดวกในการบริหารราชการ โดยหน้าที่
ของกระทรวงกรรมการนั้น แบ่งเป็น 2 ภาค คือ การพระศาสนา และการศึกษา
ให้กรมกรรมการทำหน้าที่รับผิดชอบการพระศาสนา และกรมศึกษาธิการรับผิดชอบ
การศึกษา มีหัวหน้าเป็นชั้นอธิบดี งานในหน้าที่ของกรมกรรมการ แบ่งเป็นกรม
กองต่าง ๆ มีหัวหน้าเป็นชั้นเจ้ากรม คือ กรมสังฆการี กรมพระอาราม กอง
อธิกรณ์ กองแบบเรียน และสอบไล่ปริยัติธรรม

ส่วนงานในหน้าที่ของกรมศึกษาธิการนั้น คือ กรมสามัญศึกษา มีหน้าที่
จัดการศึกษาสามัญ อันเป็นวิชากลาง กรมวิสามัญศึกษา มีหน้าที่จัดการศึกษา
พิเศษ ซึ่งจะเป็นอาชีพหรือความรู้พิเศษแห่งกุลบุตร กุลธิดาโดยเฉพาะ กรม
ราชบัณฑิตมีหน้าที่รวบรวม และตรวจแบบเรียนต่าง ๆ ดังนั้น ในปีนี้หน่วยงาน
กระทรวงกรรมการมีดังนี้ คือ กองบัญชาการ กรมกรรมการ กรมศึกษาธิการ
และมีกองบัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับกรมศึกษาธิการแยกเป็น
กองบัญชาการ กองสารบรรณ กรมราชบัณฑิต กรมวิสามัญศึกษา กรมสามัญ
ศึกษา สำหรับคานการฝึกหัดครูของกรมศึกษาธิการ โรงเรียนฝึกหัดครูได้รวม
เข้าสังกัดเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน เมื่อปี พ.ศ. 2458
และได้แยกกลับมาสังกัดกรมศึกษาธิการดังเดิม ในปี พ.ศ. 2461

แผนผังที่ 5

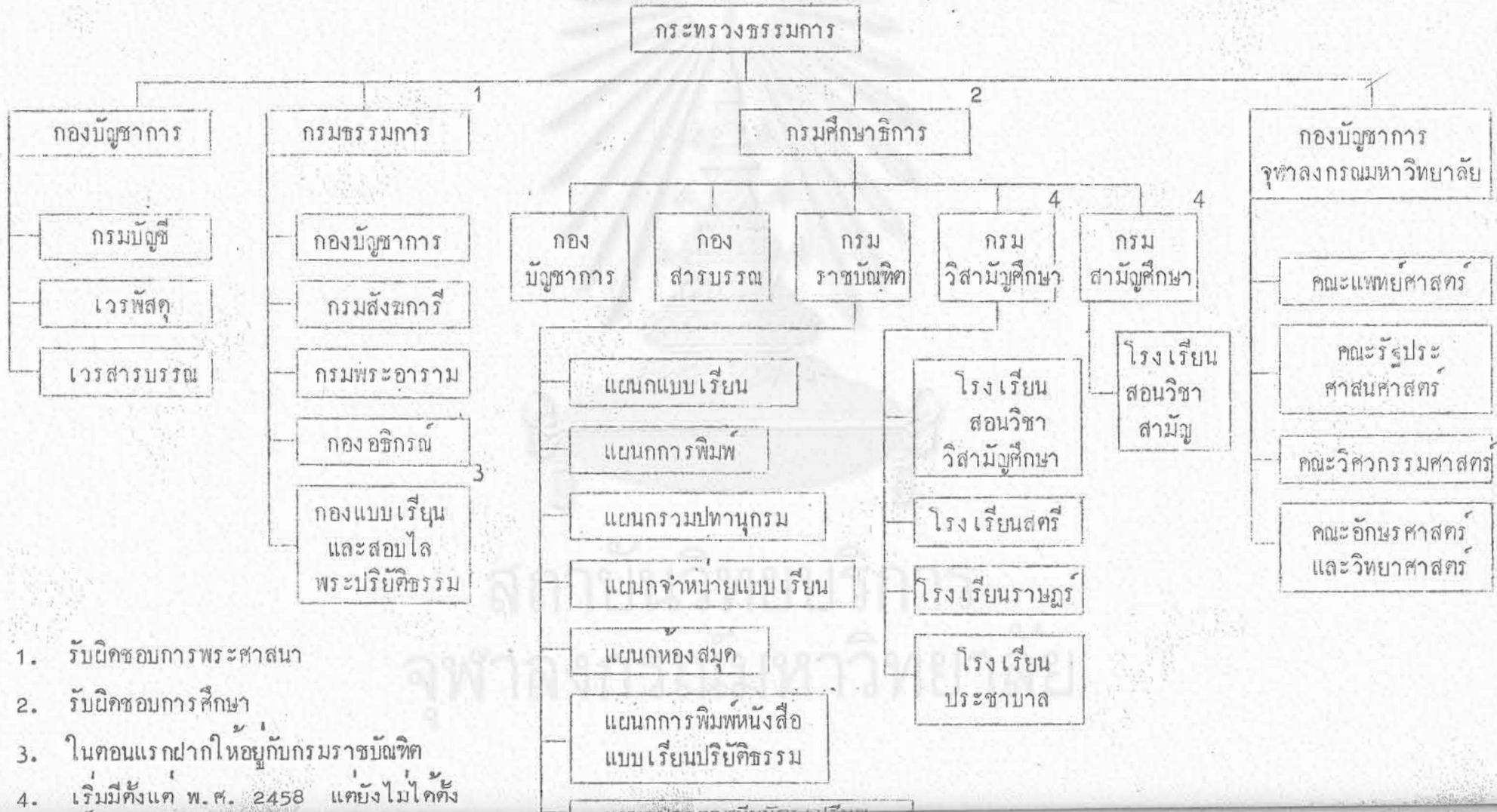
การแบ่งเขตการตรวจการศึกษา พ.ศ. 2458

1. สำหรับโรงเรียนบุคคลและโรงเรียนของท้องถิ่น โรงเรียนใดอยู่ในจังหวัดใด ก็ให้พนักงานจัดการโรงเรียนและกรรมการจังหวัดเป็นผู้ตรวจตราคอย
2. พ.ศ. 2460 ได้เพิ่มพนักงานจัดการโรงเรียน ให้มีหน้าที่ตรวจโรงเรียนในมณฑลกรุงเทพฯ และในปี พ.ศ. 2474 คัดเหลือ 5 แขวง นี้ เท่านั้น

แผนผังที่ 6

การจ้กรูปส่วนราชการกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2459

1. รับผิดชอบการพระศาสนา
2. รับผิดชอบการศึกษา
3. ในตอนแรกฝากให้อยู่กับกรมราชบัณฑิต
4. เริ่มมีตั้งแต่ พ.ศ. 2458 แต่ยังไม่ได้ตั้งเป็นกรม

ในปี พ.ศ. 2460 ได้มีการเปลี่ยนแปลงหน่วยงานในกระทรวง
ธรรมการ กึ่งแผนผังที่ 7 หน่วยงานในปีนี้ กองบัญชาการ กรมธรรมการ กรม
ราชบัณฑิต กรมศึกษาธิการ และกรมมหาวิทยาลัย มีกรมมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นอีก
กรมหนึ่ง เป็นกรมใหญ่ขึ้นตรงต่อกระทรวง มีหัวหน้าตำแหน่งเป็นชั้นอธิบดี และ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเดิมสังกัดสภาจัดการข้าราชการพลเรือน ได้เข้ามา
สังกัดกรมนี้ กรมนี้แบ่งส่วนราชการเป็นกรมบัญชาการ กองบัญชา และผลประโยชน์
กองตรวจ และมี 4 คณะ คือ คณะแพทยศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะ
วิศวกรรมศาสตร์ กับคณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ สำหรับกรมศึกษาธิการ
นั้น มีหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้ คือ กองบัญชาการ กองสารบรรณ กองตรวจการ
กรมราชบัณฑิต กรมวิสามัญศึกษา กรมสามัญศึกษา

ในปี พ.ศ. 2461 กรมกองต่าง ๆ ส่วนมากยังอยู่ในสภาพเดิม
มีเปลี่ยนแปลงในกรมศึกษาธิการ คือ ในปีนี้กรมสามัญศึกษา และกรมวิสามัญศึกษา
หายไป แต่ไม่มีประกาศว่ายุบ แต่ในปี พ.ศ. 2462 ยังคงมี 2 กรม นี้อยู่ใน
สังกัดกรมศึกษาธิการ และเปลี่ยนชื่อกองตรวจการว่า กองสอบไล่ สำหรับกรม
มหาวิทยาลัย กองตรวจหายไป ในส่วนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น มีหน่วยต่าง ๆ
ที่อยู่ในสังกัด คือ กองเลขานุการ กองบัญชา กองทะเบียน และกองปกครอง
นักเรียน กองปกครองโรงพยาบาล และคณะต่าง ๆ ยังคงมี 4 คณะ ดังเดิม
และในปีนี้ กระทรวงธรรมการ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์
พ.ศ. 2461 เพื่อวางระเบียบการปกครองโรงเรียนราษฎร์ทั่วราชอาณาจักร
ซึ่งเดิมเป็นโรงเรียนบุคคล หรือโรงเรียนเขลยศักดิ์ คำเนินการสอนตามอำเภอใจ
จะได้อยู่ในระเบียบคงปรากฏในพระราชดำรัสว่า

"บัดนี้ เป็นกาลสมควรจะจัดวางการปกครองโรงเรียนราษฎร์ทั่วราชอาณาจักร และชำระรอยกรองบทกฎหมาย ข้อบังคับสำหรับโรงเรียนราษฎร์นั้น

แผนผังที่ 7

การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2460

1. คือ กองบัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2459
2. เมื่อ พ.ศ. 2461 ใ้หายไปโดยไม่มีประกาศยุบ แต่กลับมีอีกในปี พ.ศ. 2462
3. พ.ศ. 2461 เปลี่ยนชื่อเป็น กองสอบไล่
4. หายไปในปี พ.ศ. 2461

วางลงเป็นระเบียบ" 8

จากพระราชบัญญัติฉบับนี้ โรงเรียนราษฎร์ทุกแห่งจะต้องจดทะเบียน และอยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่ กั้ทั้งจะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของเจ้าหน้าที่การศึกษา

ในปี พ.ศ. 2462 มีการเปลี่ยนแปลงในค้ำหน่วยงานของกระทรวงธรรมการ ดังแผนผังที่ 8 คือ ย้ายกรมธรรมการไปอยู่ในพระราชสำนัก และเปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการ เป็นกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในระยะนี้มีหน่วยงานเพียง 3 หน่วย คือ กองบัญชาการ กรมศึกษาธิการ และกรมมหาวิทยาลัย กรมศึกษาธิการ มีหน่วยงานในสังกัด คือ กองบัญชาการ กองสารบรรณ กองสอบไล่ (กองสอบไล่วิชา) กรมราชบัณฑิต กรมวิสามัญศึกษา และกรมสามัญศึกษา

ในปี พ.ศ. 2464 มีพระราชบัญญัติประณการศึกษา พ.ศ. 2464 ออกมา เพื่อบังคับให้เด็กอายุอยู่ในวัยเล่าเรียนได้เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียน ซึ่งระยะนี้กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่เพียงการวางแผนปฏิบัติในการจัดโรงเรียนออกไปให้สมุทเทศาภิบาลแต่ละแห่งจัดการศึกษา การจะตั้งโรงเรียนที่ไหน จะจ้างใครเป็นครู ก็แล้วแต่สมุทเทศาภิบาล หรือเจ้าเมืองทั้งล้น กระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจควบคุมเรื่องมาตรฐานการศึกษาเท่านั้น และเพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งสารวัตรศึกษาสำหรับตรวจตรา นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการยังได้จัดการคุ้มครอง การพิมพ์ และการจำหน่ายแบบเรียน การตั้งพิถัราคาแบบเรียนขึ้น กำหนดแบบเรียนบังคับใช้ในโรงเรียนของกระทรวง

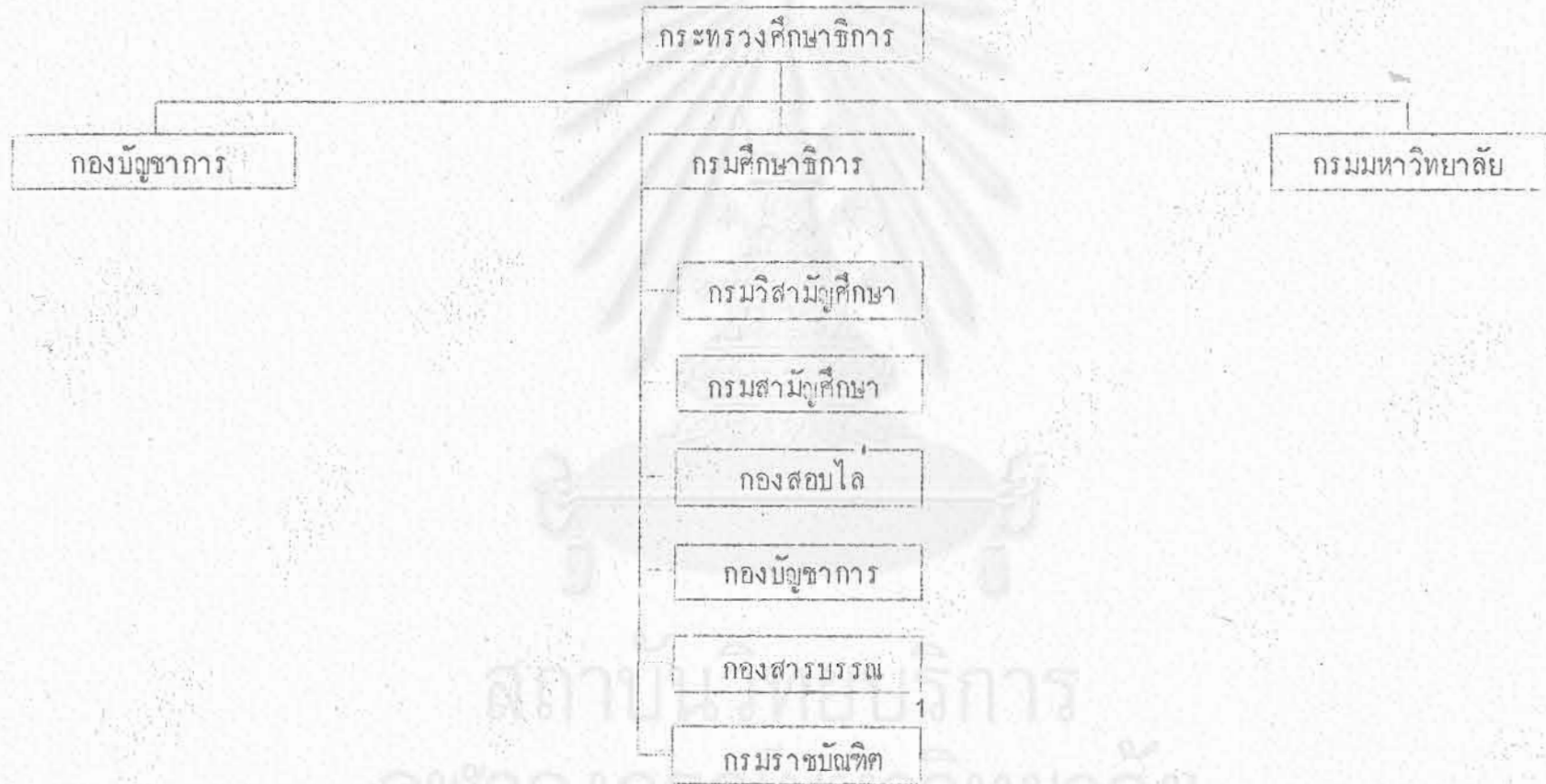
8

จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

2459 - 2509 (พระนคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนาตร์แห่งประเทศไทย, 2510), หน้า 260.

แผนผังที่ 8

การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2462 - 2465

1. เปลี่ยนชื่อเป็น กรมตำรา เมื่อปี พ.ศ. 2466

หมายเหตุ

ปี พ.ศ. 2462 กรมธรรมการได้ย้ายไปสังกัดกระทรวงวัง และมี กรมสังฆการี กรมกัลปนา กองศาสนสมบัติ และแผนกปริยัติธรรม

เลขที่..... ๑๓๗๑๗
เลขทะเบียน..... ๖๓๑๖๕
วันที่..... ๑๖ ก.ค. ๖๖

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ มีการเปลี่ยนแปลงหน่วยงาน ดังแผนผังที่ ๑

สำหรับกรมมหาวิทยาลัย ได้จัดตั้งสโມสรจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย และกระทรวง
ศึกษาธิการ มีหน้าที่ตั้งบรรยวเเวณของสโມสร ๑ นาย สำหรับดูแลให้สโມสร
ดำเนินการตรงกับควมมุ่งหมายและระเบียบการ ส่วนการแบ่งคณะวิชาคงเดิม
ส่วนกรมศึกษาธิการหน่วยงานยังคงเดิม แต่กองสอบไล่นั้นมีหน้าที่ในการสอบวิชา
ครู ๗ สามีคยาจารย์ดเิมมาคม โดยจัดผู้แสดงปาฐกถา ตลอดจนจัดการสอบไล่นัก
สำหรับการจัดการ และตรวจตราโรงเรียนในระหว่างปีนั้น ในมณฑลกรุงเทพฯ มี
พนักงานตรวจการศึกษาประจำแขวงดำเนินการในส่วนภูมิภาค คือ ข้างหลวงตรวจ
การศึกษา ศึกษาธิการ (หรือเรียกว่า ธรรมการ ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๖๒) ต่อมา
พ.ศ. ๒๔๖๘ หน่วยงานของกรมศึกษาธิการคงเดิม สำหรับกรมวิสามัญศึกษา
มีหน่วยงานในสังกัด คือ กองออกแบบ (พ.ศ. ๒๔๖๗) กองศึกษากสิกรรม
มีหน้าที่รับผิดชอบจัดการศึกษาแผนกสิกรรมทั่วประเทศ กรมวิสามัญศึกษา มีหน้าที่
รับผิดชอบโรงเรียนสอนวิชาวิสามัญ โรงเรียนราษฎร์ โรงเรียนประชาบาล
ส่วนกรมสามัญศึกษานั้น รับผิดชอบโรงเรียนสอนวิชาสามัญ โรงเรียนสตรีชั้นประถม
และมัธยมสามัญทุกประเภท นอกจากนี้ ได้จัดให้มีแผนกการสุขาภิบาลโรงเรียน
ในระยะแรกยังไม่มิงงบประมาณสำหรับใช้จ่ายโดยเฉพาะ จนกระทั่งในปี พ.ศ.
๒๔๗๓ จึงได้เข้ามาสังกัดในกรมศึกษาธิการ ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๘ นี้ ประเทศไทย
ต้องประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้มีการตัดทอนรายจ่ายของแผ่นดิน
หลายอย่าง ซึ่งให้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นต้นไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ในปีนี้โอนกรมธรรมการกลับมาอยู่ในสังกัด
กระทรวงศึกษาธิการ และเปลี่ยนชื่อกระทรวง เป็นกระทรวงธรรมการคงเดิม
ดังนั้น หน่วยงานของกระทรวงธรรมการในระยะนี้ จึงประกอบด้วยกองบัญชาการ
(กองบัญชาการกระทรวง) กรมศึกษาธิการ กรมมหาวิทยาลัย และกรมธรรมการ
ส่วนกรมศึกษาธิการนั้น มีกรมสามัญศึกษา กรมวิสามัญศึกษา และกรมคำร่า อยู่ใน
สังกัด พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้โอนงานจัดการสอนพลศึกษา ซึ่งเดิมอยู่กับกองบัญชาการ
กระทรวง ไปขึ้นกรมวิสามัญศึกษา ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้แบ่งหน่วยงานของ
กระทรวงธรรมการออกเป็น กองบัญชาการ กรมศึกษาธิการ กรมมหาวิทยาลัย

แผนผังที่ 9

การจัดรูปส่วนราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2466 - 2472

1. โอนกลับมาสังกัดเมื่อปี พ.ศ. 2469

2. ปี พ.ศ. 2471 ได้โอนงานจัดสอนพลศึกษาจากกองบัญชาการมาสังกัด

3. ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2466 โดยที่กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ตั้งบรรยเวกษของสโมสรร, 1 นาย สำหรับดูแลให้ สโมสรรดำเนินการ ตรงกับความมุ่งหมายและระเบียบการ

กรมธรรมการ และกรมวิฆชาการ กรมวิฆชาการนี้ เป็นกรมซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2473 นี้เอง ใ้มีหน้าที่แตกต่างกับกรมศึกษาธิการ งานของกรมศึกษาธิการนั้น ยังคงมีหน้าที่จัดการศึกษาของชาติ ส่วนงานค่านบริการ เพื่อส่งเสริมการศึกษา คือ งานของกรมวิฆชาการ ซึ่งแบ่งหน่วยงานเป็นกองกลาง กองสถิติ และรายงาน กองสอบไล่ กองแบบเรียน กองโรงพิมพ์ ในระยะนี้ประเทศไทยเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลต้องตัดรายจ่ายลง ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2474 จึงยุบกรมสามัญศึกษา และกรมวิสามัญศึกษา ของกรมศึกษาธิการเสีย งานที่อยู่ในหน้าที่ และความรับผิดชอบของทั้งสองกรมนี้ คงบังคับบัญชาตรงจากกรมศึกษาธิการที่เดียว กรมศึกษาใน ระยะนี้ จึงประกอบด้วย กองบัญชาการ กองสุขาภิบาลโรงเรียน และกองตรวจ การศึกษากรุงเทพฯ แบ่งส่วนราชการดังแผนผังที่ 10

สำหรับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งอยู่ในสังกัดของกรมมหาวิทยาลัยนั้น การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยประกอบด้วยกรมการมหาวิทยาลัยประมาณ 8 คน และผู้บังคับบัญชากรมมหาวิทยาลัย ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง กรมมหาวิทยาลัยนั้น ทำหน้าที่ในการช่วยจัดดำเนินการมหาวิทยาลัยให้เป็นไปโดย เรียบร้อย และส่งงานของมหาวิทยาลัยโดยผู้บัญชาการมหาวิทยาลัย รับผิดชอบ กรมการมหาวิทยาลัยไปปฏิบัติ และดำเนินการ เป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ใน เรื่องราวเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย

การบริหารงานบุคคล

เมื่อมีการแบ่งความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาเบื้องต้น ระหว่าง กระทรวงปกครองท้องที่ กับกระทรวงธรรมการนั้น เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยดี ในส่วนการศึกษาตามหัวเมืองนั้น มีข้าหลวงธรรมการ (ธรรมการมณฑล) เป็นผู้ รับผิดชอบในการจัดการศึกษา มณฑลละ 1 คน และถ้าเมืองใดมีงานมาก ให้มี ผู้ช่วยธรรมการประจำเมืองละคนด้วย ดังนั้น ธรรมการมณฑล และธรรมการเมือง จึงเป็นผู้ทำหน้าที่ทางฝ่ายการศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยกระทรวงธรรมการเป็นผู้ แต่งตั้ง ให้ออกไปอยู่ประจำคามท้องที่ และขึ้นตรงต่อเทศาภิบาล

ส่วนการศึกษาในกรุงเทพฯ นั้น แบ่งเป็นแขวงศึกษา โดยมีเจ้าพนักงานตรวจ เรียกว่า พนักงานจัดการประจำแขวงละคน ซึ่งมีหน้าที่ในการดำเนินการติดต่อกับการดำเนินงานระหว่างกระทรวงนครบาล กับกระทรวงธรรมการ เช่นเดียวกับที่ข้าหลวงธรรมการดำเนินงานติดต่อกับกระทรวงมหาดไทยในมณฑลเทศาภิบาล ตลอดจนทำรายงานการตรวจขึ้นต่อกระทรวงนครบาล และรับคำสั่งจากกระทรวงนครบาล เพื่อไปจัดการตามท้องที่ในส่วนโรงเรียน รัฐบาล เจ้าพนักงานตรวจ ทำรายงานขึ้นต่อกระทรวงธรรมการด้วย

สำหรับการศึกษาชั้นสูงขึ้นไป อยู่ในความรับผิดชอบของกรมศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2454 ตำแหน่งผู้บัญชาการของกระทรวงธรรมการ ก็คือ เสนาบดี เช่น เติม ส่วนตำแหน่งหัวหน้าของกรมในกระทรวงธรรมการทั้ง 5 กรม นั้น มีตำแหน่งเป็นเจ้ากรม ส่วนกรมศึกษาธิการนั้น มีการจัดชั้นตำแหน่งงานส่วนกลาง คือ เจ้ากรม ผู้ช่วยเจ้ากรม (หัวหน้ากอง) นายเวร รองเวร เสมียนชั้น 1 และมีผู้ตรวจการ (พนักงานจัดการโรงเรียนประจำแขวง) สำหรับการตรวจการศึกษาในกรุงเทพฯ ส่วนภูมิภาคมีตำแหน่งกรรมการมณฑล กรรมการเมือง เสมียนชั้น 2 (ตามมณฑล) สำนักงานอยู่ประจำเมือง สำหรับแผนกสำรวจของแผนกบัญชาการนั้น มีตำแหน่งข้าหลวงตรวจการ มีหน้าที่รับผิดชอบในการตรวจการศึกษาหัวเมือง โดยมีตำแหน่งหัวหน้าข้าหลวงตรวจการ ข้าหลวงตรวจการและผู้ช่วย ซึ่งทั้งหมดมีสำนักงานอยู่ในกระทรวง สำหรับตำแหน่งกรรมการนั้น

"มีหน้าที่จัดการศึกษาให้พลเมืองได้รับความรู้ ความฉลาด สามารถประกอบกิจการท่ามาหากินให้เจริญรุ่งเรือง เพื่อเป็นประโยชน์แก่ตนและแก่บ้านเมืองด้วย เช่น จัดตั้งโรงเรียนขึ้น และหาครูมาสอนให้เด็กทุก ๆ คน ได้เข้าเล่าเรียน เป็นต้น กับมีหน้าที่จัดการพระอาราม ให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย"⁹

ดังนั้น ธรรมการ มีหน้าที่ทั้งด้านการศึกษา และการศาสนา และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ประจำมณฑล และประจำเมืองในการดำเนินงาน

⁹ วิทยากรย์, เล่ม 13 ตอนที่ 9 ร.ศ. 131 - 132, หน้า 332.

ในปี พ.ศ. 2455 ตำแหน่งของกองบัญชาการมี เสนาบดี รอง
เสนาบดี ปลัดทูลฉลอง ปลัดบัญชี เลขาธิการ ที่ปรึกษา เสมียนตรา ส่วน
กรมศึกษาธิการนั้น ประกอบด้วย เจ้ากรม ผู้อำนวยการ ผู้อำนวยการ
หัตถกรรม สมุห์บัญชีทะเบียน สมุห์บัญชีเงิน และนายเวร การตั้งตำแหน่ง
ผู้อำนวยการพิชชการ และผู้อำนวยการหัตถกรรมนั้น เพื่อเป็นการสนับสนุนนโยบาย
ของกระทรวงธรรมการ ในการส่งเสริมอาชีพศึกษาและหัตถศึกษา สำหรับตำแหน่ง
หัวหน้าสถานที่มีตำแหน่งผู้บังคับการ ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่
ผู้รักษาการชั้น 1 ผู้รักษาการชั้น 2 ส่วนตำแหน่งกองข้าหลวงตรวจการ
(แผนกสำรวจเคม) และกองข้าหลวงจัดการ (กองตรวจโรงเรียนเคม) มี
ตำแหน่งงาน คือ ข้าหลวงจัดการชั้น 1 ถึงชั้น 3 ข้าหลวงตรวจการชั้น 1 ถึงชั้น 3
ข้าหลวงธรรมการประจำมณฑลชั้น 1 ถึงชั้น 4 ข้าหลวงธรรมการประจำเมืองชั้น 1
ถึงชั้น 4 ต่อมาได้มีการแบ่งชั้นต่าง ๆ เป็นอันดับตรี โท เอก กำหนดชั้นอันดับให้
เหมาะสมกับวุฒิ และหน้าที่ของความรับผิดชอบ

ในปี พ.ศ. 2456 ยุบกองข้าหลวงตรวจการ กับกองข้าหลวงจัดการ
แต่ยังมีตำแหน่งพนักงานจัดการโรงเรียนประจำแขวงอยู่ ส่วนกองข้าหลวงตรวจ
การนั้น ตำแหน่งบุคคลหายไป ปี พ.ศ. 2458 ยุบตำแหน่งผู้อำนวยการพิชชการ
กับผู้อำนวยการหัตถกรรม ตั้งตำแหน่งปลัดกรมวิสามัญศึกษา กับปลัดกรมสามัญศึกษา
เพิ่มขึ้นมา กรมศึกษาธิการตอนนี้ จึงมีหัวหน้ากรมเป็นชั้นอธิบดี ในปีนี้แบ่งอาณาเขต
การตรวจการศึกษาหัวเมือง นอกจากมณฑลกรุงเทพฯ ออกเป็น 4 ภาค และมี
ข้าหลวงตรวจการประจำภาคละคน ซึ่งมีหน้าที่ตรวจราชการแผนกธรรมการให้เป็น
ไปตามระเบียบ และดำเนินการร่วมกับสมุหเทศาภิบาล ถ้ามีเรื่องจะต้องหารือต่อ
สมุหเทศาภิบาลก็ให้เสนอได้โดยตรง และจัดการตามอนุมัติของสมุหเทศาภิบาล
ทุกประการ

ในปี พ.ศ. 2459 ประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้น
เป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโอนไปสังกัดกรมมหาวิทยาลัย ของกระทรวง
ธรรมการ ในปี พ.ศ. 2460 เป็นกรมใหญ่ มีหัวหน้าตำแหน่งชั้นเป็นอธิบดี

และตำแหน่งหัวหน้าของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรียกว่า ผู้บัญชาการ และได้เปลี่ยนเป็นอธิการบดี ในปี พ.ศ. 2478 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แบ่งเป็น 4 คณะ แต่ละคณะมีคณบดีเป็นหัวหน้าคณะ ในปี พ.ศ. 2459 นี้ ได้มีการเปลี่ยนชื่อตำแหน่งกรรมการเมือง เป็นกรรมการจังหวัด ตามประกาศเปลี่ยนชื่อท้องที่การปกครองพระราชอาณาจักร เปลี่ยนคำว่า เมือง ให้เรียกว่า จังหวัด ผู้ว่าราชการเมือง เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด แต่หน้าที่การงานคงเดิม คือ มีหน้าที่จัด และดูแลการศึกษาที่อยู่ในความรับผิดชอบ และงานที่ได้รับมอบหมายไปจากกระทรวงกรรมการตลอดจนตรวจตราโรงเรียนของบุคคล และโรงเรียนท้องถิ่นนั้น ๆ การตรวจการศึกษาในแขวงศึกษามณฑลกรุงเทพฯ ซึ่งแบ่งเป็น 9 แขวง แต่ละแขวงมีนายตรวจแขวงเป็นหัวหน้าตรวจตรา ส่วนพนักงานจัดการโรงเรียนนั้น รับผิดชอบตรวจตราโรงเรียนที่อยู่ในท้องที่ต่าง ๆ และโรงเรียนของบุคคล ร่วมกับกรรมการจังหวัดด้วย

ในปี พ.ศ. 2461 ได้มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งพนักงานจัดการ และตรวจการในกรมศึกษาธิการ คือ ตำแหน่งพนักงานจัดการประจำแขวง ให้เปลี่ยนชื่อเป็น พนักงานตรวจการประจำแขวง และตำแหน่งตรวจการในกองตรวจการให้เปลี่ยนเรียกว่า พนักงานสอบไล่ และเปลี่ยนชื่อกองตรวจการว่า กองสอบไล่ด้วย ปี พ.ศ. 2462 เปลี่ยนชื่อกระทรวงกรรมการ เป็นกระทรวงศึกษาธิการ และได้มีการเปลี่ยนชื่อการเรียกกรรมการมณฑล กรรมการจังหวัด และกรรมการอำเภอ เรียกว่า ศึกษาธิการมณฑล ศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการอำเภอ แต่ในปี พ.ศ. 2469 เปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการ เป็นกระทรวงกรรมการตั้งเดิม ตำแหน่งศึกษาธิการ ก็เปลี่ยนเป็นกรรมการตั้งเดิม

สำหรับหน้าที่กรรมการในมณฑลจังหวัด และอำเภอนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้อุปราชสมุหเทศาภิบาล ผู้ว่าราชการ และนายอำเภอรับเป็นธุระ โดยเฉพาะจะเห็นความสัมพันธ์ของการทำงานของเจ้าหน้าที่กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย ทั้งใววาทของเสนาบดี กระทรวงกรรมการตั้งนี้

".....วิธีการปกครองของเราในมณฑลหนึ่ง ๆ มีสมุหเทศาภิบาล เป็นผู้แทนเสนาบดีทุกกระทรวง ถัดลงไปมีผู้ว่าราชการจังหวัด และนายอำเภอ ซึ่งแทนกันลงไปตามลำดับชั้น แต่รับผิดชอบน้อยลงไปตามส่วน ข้าราชการแผนก ธุรกรรม การเปรียบเหมือนเป็นเสนาธิการของท่านเหล่านี้ ซึ่งเปรียบเหมือนแม่ทัพนายกอง เราเป็นผู้ให้ภัย ผู้ปกครองท้องที่เป็นผู้ใช้อำนาจในการดำเนินไปตามนัยอันนั้น มีบางแห่งที่ผู้ปกครองท้องที่สนใจในทางการศึกษามาก จนถึงเข้ามาช่วยวิ่งเต้นให้เอง.....การติดต่อกันในระหว่างข้าราชการธุรกรรม กับผู้ปกครองท้องที่ จึงเป็นของสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่ง....." 10

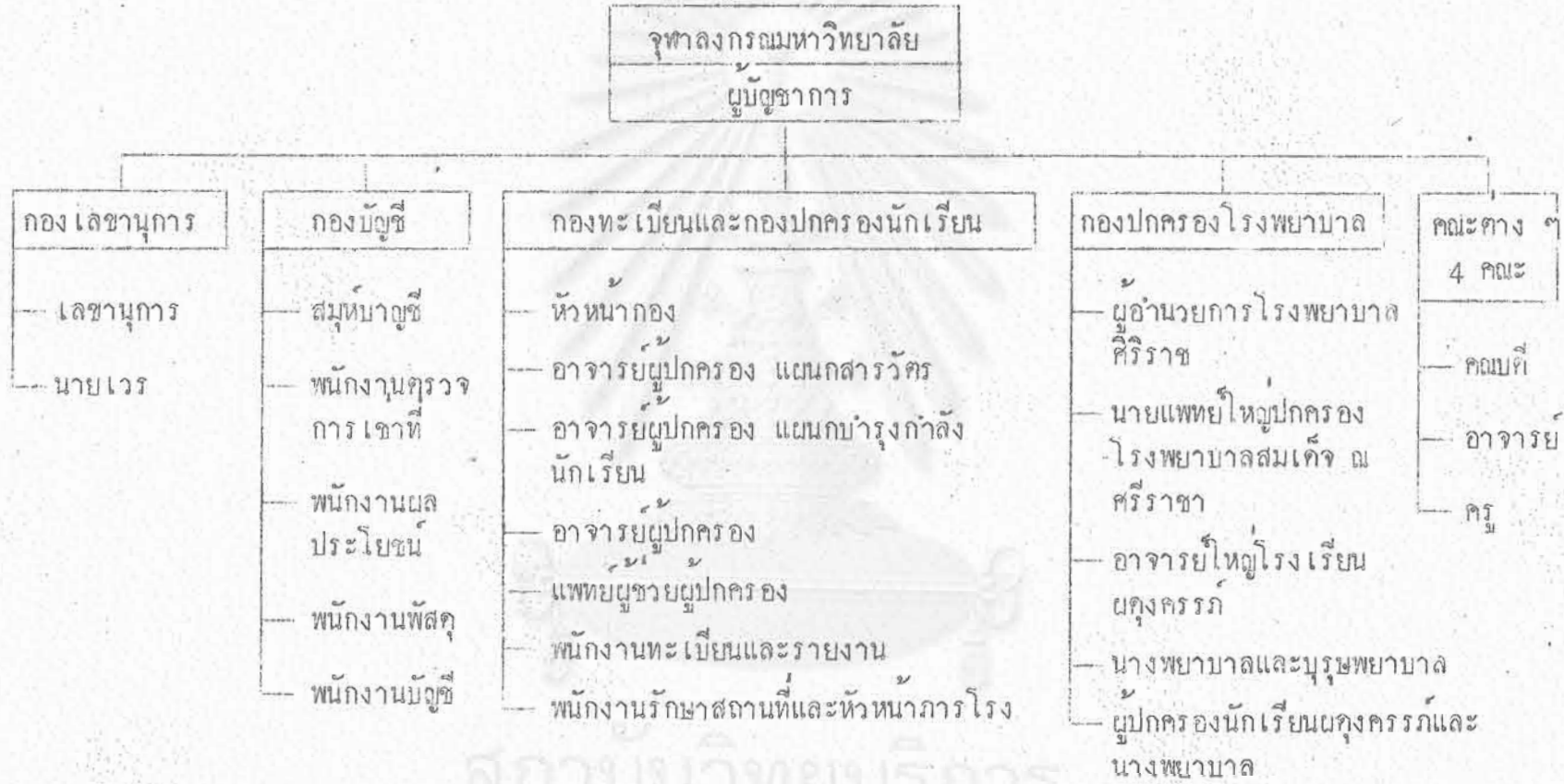
สำหรับทางคานมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2461 มีตำแหน่งราชการ กึ่งแผนผังที่ 11

ในปี พ.ศ. 2464 มีพระราชบัญญัติประถมศึกษา จากพระราชบัญญัตินี้ เสนาบดีกระทรวงมีอำนาจที่จะออกกฎกระทรวงให้ใช้พระราชบัญญัติในบางจังหวัด หรือบางตำบลที่เห็นว่า มีความสะดวกพอที่จะบังคับให้เด็กเรียนหนังสือ สำหรับโรงเรียนประชาบาล มีทั้งที่ประชาชนตั้ง และที่นายอำเภอเป็นผู้ตั้ง โดยต้องได้รับอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัด การดำเนินงานมีสภากรรมการจัดการ และเพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดตั้งสารวัตรศึกษา ให้มีหน้าที่สอบ บัญชีเด็ก ให้เด็กได้เข้าเรียน และแจ้งให้ผู้ปกครอง เด็กปฏิบัติตามพระราชบัญญัติ ถ้าไม่ปฏิบัติตาม สารวัตรศึกษาจะรายงานต่อนายอำเภอ โรงเรียนประถมทุกโรงเรียน จะต้องให้เจ้าพนักงานของรัฐบาลผู้มีตำแหน่งที่จะตรวจ ตรวจได้ไม่ว่าเวลาใด ตำแหน่งที่ว่า คือ หัวหน้ากรมกองต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ ขาลงตรวจ การศึกษาประจำภาค ศึกษาธิการมณฑล ศึกษาธิการจังหวัด พนักงานตรวจการ ศึกษาประจำแขวง และศึกษาธิการอำเภอ แห่งกระทรวงศึกษาธิการกับทั้งอุปราช

10

"โอวาทเสนาบดีกระทรวงธุรกรรม" วิทยากรย์, เล่ม 30 ตอนที่ 7 พ.ศ. 2472 - 2473. หน้า 555.

ตำแหน่งราชการในมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2461

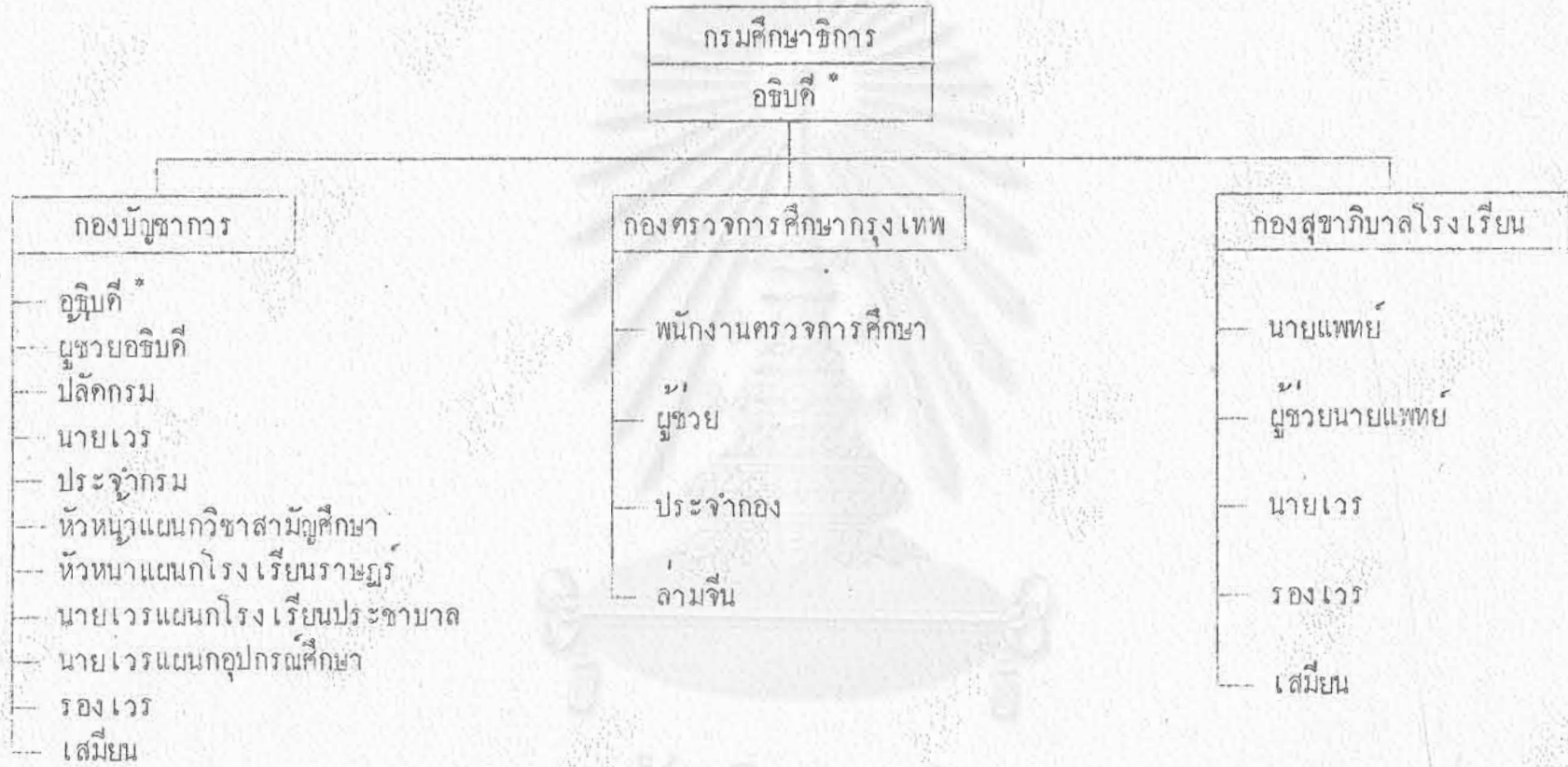
แหล่งที่มา :- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459 - 2509 (พระนคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2510). หน้า 61 - 62.

สมุหเทศาภิบาล ผู้ว่าราชการจังหวัด สำหรับการตรวจตราโรงเรียนในมณฑล
กรุงเทพฯ ยังคงเป็นพนักงานตรวจการศึกษาประจำแขวงตามเดิม ในปี พ.ศ.
2470 มีตำแหน่งเลขาธิการกระทรวงธรรมการ และตำแหน่งผู้ตรวจการบัญชีเพิ่ม
ขึ้น ในปี พ.ศ. 2473 ตั้งกรมวิฆชาการ อยู่ในความควบคุมของอธิบดี ผู้ช่วย
อธิบดี คอมาปี พ.ศ. 2474 กรมศึกษาธิการในระยะนี้ มีตำแหน่งต่าง ๆ ของ
กองบัญชาการ กองตรวจการศึกษารุง เทพา และกองสุขาภิบาลโรงเรียน ดัง
แผนผังที่ 12

สำหรับการคัดเลือกผู้ที่ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ก่อนมีพระราชบัญญัติ
ระเบียบข้าราชการพลเรือน ยังคงอยู่ในอำนาจของพระมหากษัตริย์ ในการ
พิจารณาโปรดเกล้าฯ โดยความเห็นชอบของที่ปรึกษาของพระองค์ โดยพิจารณา
ถึงความรู้ ความประพฤติ และประสบการณ์ในการทำงานของแต่ละบุคคล ตำแหน่ง
เสนาบดี อธิบดี และเจ้ากรมของส่วนกลาง ซึ่งเป็นตำแหน่งระดับสูง พระองค์
ทรงพิจารณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง ตำแหน่งรองลงมาที่มีการมอบหมายหน้าที่ในการ
คัดเลือกให้ผู้บังคับบัญชา รองลงมาตามลำดับ ในส่วนภูมิภาค ตำแหน่งกรมการ
มณฑล กรมการจังหวัด เสนาบดี เป็นผู้พิจารณาแต่งตั้ง โดยพิจารณาถึงความรู้
ความประพฤติ และประสบการณ์ในการทำงานเช่นกัน ส่วนตำแหน่งกรมการอำเภอ
เดิมก็เป็นคำสั่งของเสนาบดี คอมาโดยยกให้เป็นหน้าที่ของผู้ว่าราชการจังหวัด
โดยอนุมัติของสมุหเทศาภิบาล สำหรับตำแหน่งผู้บริหารการศึกษาระดับโรงเรียน
คือ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ของโรงเรียนรัฐบาล และศึกษาธิการ ก็เริ่มมี
ระเบียบในการที่จะคัดเลือกและพิจารณาแต่งตั้ง ตลอดจนเริ่มมีการอบรมให้ความรู้
แก่ศึกษาธิการก่อนไปรับราชการ นับได้ว่าช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2454 ถึง
พ.ศ. 2474 นี้ เริ่มมีความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ การดำเนินงานเริ่มมีระเบียบเข้ามา
เกี่ยวข้องมากขึ้น และเริ่มเห็นความสำคัญในการฝึกฝนอบรม

สำหรับการคัดเลือกศึกษาธิการอำเภอ ซึ่งอยู่ในอำนาจของผู้ว่า
ราชการจังหวัดนั้น ได้มีระเบียบการคัดเลือก ดังนี้

ตำแหน่งหน้าที่ของกรมศึกษาธิการ พ.ศ. 2473 - 2474

หมายเหตุ

แหล่งที่มา :-

ทุกหน่วยงานขึ้นตรงต่อกรมศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 299.

* เป็นคน ๆ เดียวกัน

1. ควรเลือกผู้มีความรู้สอบไล่ได้ประโยคครูมูล หรือมีความรู้เทียบเสมอประโยคครูมูลเป็นอย่างต่ำ

2. มีอายุสมควรเป็นผู้ใหญ่ พอจะปกครองครูโรงเรียนประชาบาลในอำเภอ นั้น ๆ ได้

3. เป็นผู้มีความดีงามวังชาแข็งแรงดี อดทนต่อการตรากตรำ และไม่มีโรคสำคัญประจำตัวอยู่

4. มีความประพฤติเรียบร้อย สมแก่ที่จะเป็นผู้ปกครองครูโรงเรียนประชาบาล และไม่เป็นที่รังเกียจแก่ผู้ปกครองนักเรียน หรือข้าราชการในอำเภอ นั้น ๆ

5. ถ้าไม่เป็นการจำเป็นจริง ๆ แล้ว ควรเลือกครูใหญ่โรงเรียนประจำอำเภอ นั้น ๆ หรือผู้มีหลักฐาน และพวกพ้องวงศ์ญาติที่อยู่ในอำเภอ นั้น ๆ เพื่อสะดวกในเรื่องที่พักอาศัยด้วย และสะดวกแก่หน้าที่ราชการต่อไป

6. เป็นผู้มีความสามารถในหน้าที่การงาน และขยันขันแข็ง ไม่เกียจคร้าน ไม่อ่อนแอต่อการงาน ถ้าได้ผู้มีความสามารถในการงานเบ็ดเตล็ด และการอาชีพของพลเมืองด้วยยิ่งดี

7. ต้องเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์อยู่แล้วไม่น้อยกว่าเดือนละ 30 บาท ถ้าได้รับเพียงเดือนละ 30 บาท ถึง 35 บาท ควรขอให้เป็นที่ไปก่อน ถ้าได้เงินเดือนตั้งแต่ 40 บาท ขึ้นไป จึงควรขอให้เป็นที่ศึกษาธิการอำเภอเลย

8. ในท้องที่อำเภอ นั้น มีโรงเรียนรัฐบาลประจำอำเภอแล้ว และโรงเรียนประชาบาลไม่ต่ำกว่า 5 โรงเรียน

9. กรมการอำเภอใดเอาใจใส่การศึกษามาก และหาเงินบำรุงโรงเรียนประชาบาลได้มาก ให้ขอตั้งศึกษาธิการอำเภอในอำเภอ นั้นก่อน

นอกจากนี้ จะมีที่ควรวินิจฉัยอย่างไรอีก ก็แล้วแต่จังหวัด จะเห็นสมควร ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ศึกษาศึกษาอำเภอต้องมีความรู้ และความสามารถ จะจัดการศึกษาประชาบาลให้ได้คือมีความมุ่งหมายของประเทศ เพราะการศึกษา ประชาบาลเป็นการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ นับเป็นส่วนสำคัญสำหรับชาติส่วนหนึ่ง ถ้าจังหวัดทั้งคนที่ไม่เหมาะสมขึ้นแล้ว ภายหลังจะถอน หรือย้ายเปลี่ยนคนใหม่ก็จะเป็น การลำบาก แล้วจะเกิดความหนักใจขึ้นแก่เจ้าหน้าที่ และจะกลายเป็นคุ่มถ่วงความ เจริญของการศึกษาในอำเภอนั้นต่อไป ทั้งนี้ให้ถือเป็นระเบียบสำหรับปฏิบัติราชการ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป" 11

ในด้านการฝึกอบรม ในปี พ.ศ. 2463 เริ่มมีการอบรมผู้ที่จะไป รับริหารราชการในหัว เมืองในตำแหน่งศึกษาศึกษา โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้รู้ถึง กิจการของกระทรวงศึกษาศึกษามากที่สุด เพื่อจะได้ไปรับตำแหน่งทำงานได้ถูกต้อง โดยให้กอง ข้าราชการกลางตรวจการ เป็นเจ้าหน้าที่อบรมข้าราชการผู้จะไปบริหารราชการ ในตำแหน่งศึกษาศึกษานี้ และสามัคยาจารย์สมาคมที่ตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2445 นั้น ยังคงมีบทบาทในการสอน และอบรมครู

ในส่วนที่เกี่ยวกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจัดการศึกษาชั้นอุดม ศึกษา ตำแหน่งงานในหน่วยนี้ มีผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยรับผิดชอบงานของมหา วิทยาลัยทั้งหมด มีอำนาจสั่งการในมหาวิทยาลัยโดยเด็ดขาด โดยอนุมัติของ อธิบดีกรมมหาวิทยาลัย และโดยระเบียบที่กรมมหาวิทยาลัยได้กำหนดไว้แล้ว ใน แต่ละคณะ มีคณบดีเป็นหัวหน้า มีหน้าที่รับผิดชอบงานการศึกษาในแต่ละคณะ

การจัดระบบการเงินเพื่อการศึกษา

ในช่วงนี้ แหล่งการเงินที่นำมาใช้ในการศึกษา ได้มาหลายทาง ด้วยกัน คือ

11

"ระเบียบการ ขอดังศึกษาศึกษาอำเภอของมณฑลพายัพ"

วิทยาจารย์, เล่ม 21 ตอนที่ 7 พ.ศ. 2463 - 2464, หน้า 469 - 471.

1. งบประมาณ เป็นเงินของแผ่นดิน ซึ่งทางกระทรวง
พระคลังมหาสมบัติจัดสรรมาให้แก่กระทรวงธรรมการ เพื่อใช้ในการดำเนินงาน
การจัดการศึกษาตามความเหมาะสม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2454 ถึงปี พ.ศ. 2474
กระทรวงธรรมการได้รับงบประมาณมาดังนี้ ¹²

<u>ปี พ.ศ.</u>	<u>งบประมาณที่กระทรวงศึกษาธิการได้รับ (บาท)</u>
2454	1,362,950
2455	1,346,218
2456	1,422,196
2457	1,492,452
2458	1,575,878
2459	1,894,612
2460	2,101,717
2461	2,191,369.73
2462	2,497,388.91
2463	2,335,251.39
2464	2,430,376
2465	2,527,634.89
2466	2,608,892
2467	2,642,160
2468	2,800,638
2469	2,976,499

¹² รอง ศยามานนท์, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ. (พิมพ์เป็นที่
ระลึกในงานฉลองวันครบหกสิบปีของกระทรวง วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช
2495), หน้า 176 - 177.

ปี พ.ศ.

งบประมาณที่กระทรวงศึกษาธิการได้รับ (บาท)

2470	2,976,310
2471	3,226,713
2472	3,649,025
2473	6,845,373
2474	6,812,317

2. ค่าเล่าเรียน กระทรวงธรรมการ เริ่มมีนโยบายในการเก็บค่าเล่าเรียน ในปลายรัชกาลที่ 5 โดยพระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานไปยัง เจ้าพระยาวิจิตรวงศ์ไชย ความตอนหนึ่งว่า

".....ควรจะคิดการเล่าเรียนของชาติเพิ่มขึ้นจากหากคนทำราชการ การที่ออกเงินแผ่นดินล้วนคนทั้งชาติให้มีความรู้ดี มันก็พอเหลือที่จะทำไปได้ มันจึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะบังคับให้คนทั้งชาติ ออกเงินค่าใช้สอยในการเล่าเรียนเป็นพื้นอยู่แล้ว....." 13

".....กระทรวงธรรมการจะหาวิธีการเลี้ยงตัวเอง โดยเก็บเงินค่าเล่าเรียน....." 13

ดังนั้น ในระยะต่อมา จึงได้มีการเก็บค่าเล่าเรียน โดยกระทรวงธรรมการได้มีระเบียบการของกระทรวงธรรมการ เรื่องเงินค่าเล่าเรียนโรงเรียนรัฐบาลกรุงเทพฯ และเงินค่าเล่าเรียนโรงเรียนรัฐบาลหัวเมือง โดยกำหนดอัตราการเก็บเงินในแต่ละชั้นเรียนเอาไว้ สำหรับโรงเรียนเอกชนนั้นก็เลี้ยงตัวไ้ค้วยเงินค่าเล่าเรียน และเงินที่รัฐบาลอุดหนุนให้

13

วุฒิชัย มูลศิลป์, "นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2512. หน้า 129.

3. เงินศึกษาพลี (เงินช่วยการประถมศึกษา) เงินนี้มีการเก็บมาเพื่อใช้จ่ายในการศึกษา เนื่องจากพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 มีวัตถุประสงค์สำหรับใช้จ่ายในการจัดตั้ง และดำรงอยู่แห่งโรงเรียนประชาบาล เงินนี้เก็บจากชาวนครรjóอายุ 18 ปี ถึง 60 ปี โดยอุปราชมณฑล สมุหเทศาภิบาล เป็นผู้วางระเบียบเก็บ เมื่อกำนันผู้ใหญ่บ้านในท้องที่เห็นควยแล้วอย่างต่ำ 1 บาท อย่างสูง 3 บาท เก็บตามอัตรา และเก็บภายในเวลาที่อุปราช หรือ สมุหเทศาภิบาลจะกำหนดเป็นปี ๆ ไป ด้ยความเห็นชอบของกระทรวงศึกษาธิการ นำมาว่ารุงคล้ายวิธีการสุขาภิบาล คือ เก็บเงินมาตั้ง และดำรงโรงเรียน สำหรับสอนคนในตำบล ถึงแม้วามีเงินเหลือจ่ายเอาไปเจือจานแก่ตำบลอื่นได้ แต่ตามที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงวิธีเดียวในการเก็บเงินจากประชาชนเท่านั้น จากบันทึกความเห็นพระราชบัญญัติประถมศึกษาของรัชกาลที่ 6 ไ้กล่าวถึงการบำรุงโรงเรียนประชาบาลตามพระราชบัญญัติการบำรุงโรงเรียนประชาบาลนั้น ได้กำหนดเอาไว้ถึง 3 วิธี คือ

"1. ประชาชนในตำบลสมัครออกเงินจัดตั้งขึ้น เลือกรรกรรมการจัดการโรงเรียนของตนเอง เป็นการชักนำให้ราษฎรรู้จักบำรุงตนเอง ไม่ต้องกวนรัฐบาลจิปาถะ เป็นแต่อยู่ในความคุ้มครองของรัฐบาลเท่านั้น เงินที่จะออกนั้น เมื่อมีความสมัครที่จะจัดการของตนเองแล้วคงจะช่วยกันออกจนพอไม่จำต้องชี้ยกกัน อย่างสูงเพียงคนละ 3 บาท เท่านั้น

2. สำหรับโรงเรียนที่นายอำเภอตั้ง นายอำเภอ เป็นผู้เก็บเงินศึกษาพลีบำรุงตามมาตรา 28 ไม่ต่ำกว่า 1 บาท และไม่สูงกว่า 3 บาท ตามที่อุปราช หรือสมุหเทศาภิบาลจะกำหนดเป็นปี ๆ ไป โดยไม่ต้องหารือ

3. สำหรับโรงเรียนที่นายอำเภอตั้งขึ้น เก็บเงิน ด้ยวิธีอื่น ซึ่งอุปราช หรือเทศาภิบาล เป็นผู้วางระเบียบการเก็บ เมื่อกำนัน และผู้ใหญ่บ้านในท้องที่เห็นควยคังนั้นแล้ว (มาตรา 27) ตามที่ว่านี้เปิดโอกาสให้อุปราช หรือสมุหเทศาภิบาลหาวิธีอย่างอื่นได้.....

ทั้ง 3 วิธีดังกล่าว วิธีที่ 1 เป็นวิธีที่ดี ควรชักนำให้
ได้ทำกันมาก....." 14

สำหรับเงินศึกษาพลีนี้ ได้เริ่มเก็บมาตั้งแต่ พ.ศ. 2464
จนถึงปี พ.ศ. 2473 ก็เลิกไป เนื่องจากปีนี้ประเทศอยู่ในสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ
ประชาชนยากจน รัชกาลที่ 6 จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้ยกเลิกเสีย และ
ทรงพระราชทานเงินจากทองพระคลังขค. เขยิบให้เป็นเงินสามล้านบาท

4. เงินรายได้จากทางอื่น ๆ เช่น เงินบริจาค และเงิน
เรียไ้โร เงินรายได้พิเศษที่ทางโรงเรียน หรือท้องถิ่นจัดหาเอง เงินช่วยเหลือ
จากต่างประเทศ เงินผลประโยชน์

เงินบริจาค และเงินเรียไ้โรนี้ การศึกษาของไทยได้อาศัย
เงินจำนวนนี้มามาก และเงินส่วนนี้ที่ทำให้การศึกษาของไทยดำเนินไปได้รวดเร็วขึ้น
และยังเป็นวิธีการที่ใช้ได้ แม้ในปัจจุบันและอนาคต ครบเท่าที่ความต้องการทาง
การศึกษาของประชาชนสูงกว้างประมาณที่รัฐจัดสรรให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ
และเงินเรียไ้โรมีวิธีทำกันหลายอย่าง เช่น เรียไ้โรชมรมคา เทศน์เรียไ้โรในวันพระ
และการป่าวบอญญ ส่วนเงินบริจาค้นั้น อาจจะเป็นได้ทั้งไปขอบริจาค หรือมีผู้ที่ใจ
กุศล และสนใจการศึกษาบริจาคให้เอง การเรียไ้โรได้ทำกันทุกท้องถิ่น เพื่อมา
สนับสนุนการจัดการศึกษาในท้องถิ่นของตน

เงินรายได้พิเศษที่ทางโรงเรียน หรือท้องถิ่นจัดหาเอง
เป็นวิธีการหาเงินแล้วแต่แต่ละท้องถิ่น และตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น
และตามความเหมาะสมของแต่ละสถานที่ เพื่อนำมาบำรุงโรงเรียนในท้องถิ่นของ

14

"บันทึกความเห็นพระราชบัญญัติประถมศึกษา" พระราชหัตถ์

เลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ (พระนคร :

โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2507), หน้า 182.

ตนเอง หรือทางโรงเรียนจัดหาเงินมาใช้ในโรงเรียนของตนเอง เช่น ในปี พ.ศ. 2462 มณฑลอุบลราชธานี ได้มีวิธีการหาเงินเป็นทุนสำหรับใช้ในการศึกษา ประชาบาล โดยนำเงินที่เรียกไรไคแล้ว แบ่งให้กู้ยืม หรือทำประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อผลที่ได้จากทุนนั้น จะนำมาเป็นเงินเคื่อนครู และค่าใช้สอย สงวนไว้เป็นทุนต่อไป และมีหลายมณฑลที่ดำเนินการแบบเดียวกันกับมณฑลอุบลราชธานี

เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ เป็นเงินที่ได้รับการช่วยเหลือจากประเทศต่าง ๆ โดยอาจจะออกมาในรูปให้เงินช่วยเหลือ การให้ทุนการศึกษา หรือให้ความช่วยเหลือค่านูเชื้อยวชาญ แล้วแต่กรณี เช่น ในปี พ.ศ. 2466 - 2477 การศึกษาในชั้นอุดมศึกษานั้น ทางมหาวิทยาลัยได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ โดยที่มูลนิธินี้ให้ความช่วยเหลือแก่การศึกษาแพทย์ การศึกษาในวิชานี้ จึงเจริญรุดหน้าไปก่อนสาขาอื่น

เงินผลประโยชน์ เป็นเงินที่ได้รับจากทรัพย์สินของสถานศึกษานั้น ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีรายได้จากกองผลประโยชน์ เป็นต้น

สรุป

การจัดระบบการบริหารการศึกษาไทย ในสมัยการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. 2454 ถึง พ.ศ. 2474 นั้น นโยบายในการจัดการศึกษายังคง เน้นทางด้านการศึกษา เพื่อฝึกหัดคนเข้ารับราชการ แต่เน้นหนักทางด้านการศึกษาสำหรับชาติ โดยได้มีพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เพื่อบังคับให้เด็กในวัยเล่าเรียนได้เรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา และส่งเสริมการศึกษาวิชาหาเลี้ยงชีพ คือ อาชีวศึกษา หัตถศึกษา การจัดการบริหารการศึกษานั้น ได้มีการยุบ และเพิ่มหน่วยงานเป็นระยะ ๆ สำหรับหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่ในระยะนี้ คือ กรมวิสามัญศึกษา และกรมสามัญศึกษา สังกัดกรมศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2458 กรมมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2460 กรมวิชชาการ ในปี พ.ศ. 2473 และได้มีการเปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการ เป็นกระทรวงศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2462 โดยโอนกรมธรรมการ ซึ่งอยู่ในสังกัดกระทรวงธรรมการ ไปขึ้นอยู่กับพระราชสำนัก แต่ปี พ.ศ. 2469 โอนกลับมาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

ตามเดิม และชื่อกระทรวงก็เปลี่ยนกลับเป็นกระทรวงธรรมการดังเดิม การบริหาร
งานบุคคล สำหรับตำแหน่งผู้บริหารสูงสุดในกระทรวง คือ เสนาบดี หัวหน้าของ
กรมใหญ่ชั้นอธิบดี ตำแหน่งในส่วนภูมิภาคก็มีกรรมการมณฑล กรรมการจังหวัด
และกรรมการอำเภอ (หรือศึกษาธิการมณฑล ศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการ
อำเภอ) มีข้าหลวงตรวจการ ตรวจการศึกษาในส่วนภูมิภาค ในส่วนมหาวิทยาลัย
มีผู้บัญชาการ เป็นผู้รับผิดชอบงานของมหาวิทยาลัยทั้งหมด การแต่งตั้งผู้บริหาร
ระดับสูงนั้น อยู่ในอำนาจของพระมหากษัตริย์ ร่องลงมาอยู่ในอำนาจของ เสนาบดี
อธิบดี อุปราช สมุหเทศาภิบาล ผู้ว่าราชการจังหวัด ตามลำดับ ในช่วงเวลา
นี้ เป็นครั้งแรกที่มีการอบรมศึกษาธิการก่อนไปรับหน้าที่ เงินที่ใช้ในการศึกษานั้น
ได้จากเงินงบประมาณ เงินค่าเล่าเรียน เงินศึกษาพลี เงินบริจาค เงินเรียไร
เงินรายได้พิเศษ ที่แต่ละโรงเรียน แต่ละท้องถิ่นหาเอง และจากเงินช่วยเหลือ
ของต่างประเทศ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กวีจรรยาโรจน์, หลวง, และคนอื่น ๆ. ประวัติการศึกษา กับ ประวัติลัทธิการศึกษา และการศึกษาแห่งประเทศไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2500.

การปกครอง, กรม. การจัดการศึกษาโดยท้องถิ่น. พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2513.

การปกครอง, กรม. รายงานผลงานเกี่ยวกับการจัดการศึกษาประชาบาล. พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2512.

กำแพง พลากร. มหาวิทยาลัยในประเทศไทย. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2507 - 2508.

เกหลง ปภาวสิทธิ์. ประวัติการศึกษาในประเทศไทย. พระนคร : โรงพิมพ์บรรหาร, 2503.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459 - 2509. พระนคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2510.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. ความทรงจำ. พระนคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์, 2506.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. เทศาภิบาล. พระนคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2495.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ประวัติสังเขปแห่งการจัดการศึกษาปักษ์บนแห่งประเทศสยาม ภาค 3. พระนคร : โรงพิมพ์แสงหล้า, 2468.

บำรุง กลัดเจริญ. "ประวัติการฝึกหัดครูของประเทศไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญา
การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, 2506.

บุญเจือ อองคประดิษฐ์. ประวัติโรงเรียนฝึกหัดครู. พระนคร : โรงพิมพ์
บรรหาร, 2505.

พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการรัชกาลที่ 5 และ 6 กับเรื่องประกอบ.
พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2507.

มานิจ ชุมสาย, ม.ล., ประวัติการศึกษาภาคบังคับในประเทศไทย. พระนคร :
กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ, 2498.

ยอช เชเคย์. ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาค 1 - 2. พระนคร : โรงพิมพ์
ไสภณพิพรรฒนากร, 2467.

รอง ศยามานนท์. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลอง
ครบรอบหกสิบปีของกระทรวง, วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2495.

วิชากร, กรม. ความเป็นมาของการบริหารการศึกษา. เอกสารอันฉบับที่ 4
ชุดพัฒนาการทางการศึกษา, พระนคร : โรงพิมพ์มิ่งคลการพิมพ์, 2505.

วิสามันต์ศึกษา, กรม. ประวัติกรมวิสามันต์ศึกษา. เอกสารการศึกษา ฉบับที่ 8,
2505.

วุฒิชัย มูลศิลป์. "นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัย
วิชาการศึกษาประสานมิตร, 2512. (อัดสำเนา)

ศิลปากร, กรม. สุภาวศิพระร่วง หรือบัญญัติพระร่วง. พระนคร : ศิวพร,
2505.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507.
พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยพัฒนาการพิมพ์,
2513.

สวัสดิ์ จงกล. วิวัฒนาการจัดรูปบริหารการศึกษา. เอกสารประกอบการประชุม
ทางวิชาการ ครั้งที่ 3 บทเรียนในรอบร้อยปีที่ผ่านมา, 4 - 8 สิงหาคม,
2512. (อัครสาเนา)

สามัญศึกษา, กรม. การปฏิรูปการศึกษาประชาบาล. ชนบุรี : โรงพิมพ์การช่าง
วุฒศึกษา (แผนกการพิมพ์), 2511.

สามัญศึกษา, กรม. ชุมนุมทางวิชาการ บทเรียนจากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปี
ที่ผ่านมา. พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2513.

ลาโรช บัวศรี. แนวคิดในการบริหารการศึกษา. พระนคร : โครงการพัฒนา
การศึกษา, 2506.

เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.

ภาษาอังกฤษ

Blenchard, Wendell. Thailand, New Haven : HRAF PRESS, 1958.

Campbell, Corbally, and Ramsayer. Introduction to Educational
Administration. Boston-Allyn and Bacon, Inc., 1960.

Swat Sukontarangsi. "Development of Thai Educational
Bureaucracy." Bangkok : The National Institute of
Development Administration, 1967.

วารสารภาษาไทย

"ประวัติการศึกษาอย่างย่อ", วิทยาคารย, เล่ม 33 ตอนที่ 2 (มกราคม 2475 - ธันวาคม 2476), หน้า 159 - 182.

พณิชยสารวิเทศ, พระ. "ประวัติการศึกษาของประเทศสยาม", วิทยาคารย, เล่ม 31 ตอนที่ 16 (มกราคม, 2473 - ธันวาคม, 2474), หน้า 1423 - 1437.

"พระโอราท มหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิติเสนาบดีกระทรวงธรรมการ", วิทยาคารย, เล่ม 32 ตอนที่ 10 (มกราคม, 2474 - ธันวาคม, 2475), หน้า 1076 - 1079.

ภูซงศ์ เฟ่งศรี. "ประวัติความเป็นมาของประถมศึกษา และการบริหารของประเทศไทย", วารสารการศึกษาแห่งชาติ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (ธันวาคม, 2513). หน้า 1 - 12.

"ระเบียบการสำนักคณาจารย์สมาคม ภาค 1", วิทยาคารย, เล่ม 5 ตอนที่ 4 : ร.ศ. 123 - 124, หน้า 80 - 85.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย